Resimlerle

93 HARBİ

1877-78 Türk-Rus Savaşı

YILMAZ ÖZTUNA

Resimlerle

93 HARBİ

1877-78 Türk-Rus Savaşı

Yılmaz Öztuna

Hayat Yayınları

Basıldığı ye[redacted]atbaacılık Sanayii A.Ş. Basımevi — 1969

ÖNSÖZ

Tarihimizde «93 Harbi» diye geçen 1877 - 78 Türk - Rus Savaşı, son asır Türkiye tarihinin dönüm noktalarından biridir. Yakın Çağ dünya tarihinin de büyük askerî ve siyasî olaylarından sayılır.

93 Harbi, tarihî Türk - Rus mücadelesinin en karakteristik safhalarından biri, belki birincisidir. Ruslar, doymak bilmez bir iştiha ile Türk ülkelerine ve Türkiye imparatorluğuna saldırmayı, millî bir hedef kabûl etmişlerdi. Kırım Hanlığı'nı almış, bu Türk ülkesini istilâ etmiş, Karadeniz'in kuzey ve doğu kıyılarını ele geçirmiş, XIX. asra bu durumda girmişlerdi.

Volga boylarındaki Türk ülkelerini çoktan yutmuş, Türkistan'a göz dikmiş, kuzey kısımlarını elde etmişlerdi. XIX. asrın tam ortasında Kırım Savaşı, Rus emperyalist emellerini 20 yıl için durdurabilmişti. Fakat Kırım mağlûbiyetinden hemen sonraki yıllarda, Türk imparatorluğunun birliğini bozmak için büyük bir çaba göstermişler, Balkan eyaletlerimizde ihtilâller çıkartmışlardı. Büyük vurguna hazırlanıyorlar, siyasî ortamın kendilerine yararlı hâle gelmesini bekliyorlardı. Bu ortam da teşekkül etmekte gecikmedi.

30 mayıs 1876 sabahı, dünyanın en büyük imparatorluklarından biri olan Türk devleti, Serasker Hüseyin Avni Paşa'nın kaba, zalim ve amansız diktatörlüğü altına girmişti. Fantastik bir saltanat darbesi, Orta Afrika ile Orta Avrupa, Cezâyir ve Adriyatik'le Hind Okyanusu arasında uzanan, malî iflâsın eşiğinde bulunan Türkiye'yi, akla gelebilecek en karanlık çıkmazlara sürüklemişti. Hüseyin Avni Paşa, diktatörlüğünü ancak 16 gün sürdürebildi. Öldürüldü ve bu sefer Midhat - Rüşdü - Mahmud Celâleddin Paşalar triomvirası iktidara geçti.

Ilık sulara inmek için asırlık siyasetini sabırla izleyen Rusya, Türk devletinin böylesine gafil ve karmakarışık günlerini bekliyordu. 20 yıl önce yenildiği Türkiye'den öç almaya hazırlanıyordu.

Türkiye'nin 20 yıl önceki Kırım Savaşı'nda olduğu gibi müttefikı yoktu. O zamanın Reşid, Âlî, Fuad Paşalar gibi diplomasi dehâları yanında 1877 Türkiyesi'nde küçük devlet adamları başı çekiyorlardı. Rusya'nın ılık sulara inmesiyle dünya dengesinin altüst olacağından korkan Büyük Devletler, araya girdiler. Çetin pazarlıklar yapıldı. Sonunda — şahsen harb istemiyen — Çar II. Aleksandr, zaten Türk imparatorluğunun bir parçası olan Karadağ prensliğine bir tek kazâ verilmesi karşılığında savaşı önliyeceğini bildirdi. Hıristiyan ve Türk'e düşman Sırplar'la meskûn bir sefil kazâ.

Toprak terkinin yeni ilân edilen «kaanûn-ı esâsî'ye mugaayir» (bugünkü tâbiriyle «anayasa' ya aykırı») olduğunu ileri sürdüler Türk devlet adamları. Dünyadan gafil oldukları için, bir savaşta, İngiltere'nin, o çağın en güçlü devletinin de yanımızda yer alacağına inanıyorlardı. Halbuki Kraliçe'nin Hükûmeti, böyle bir şey olamıyacağını birçok defalar bildirmişti.

Bu suretle vaktiyle «Saltanat-ı Cihân» da denen «Devlet-i Alîye-i Osmânîye», Rusya devi ile tek başına kaldı. 90 yıl önce Türk devleti de henüz devliğini muhafaza ediyordu. Fakat inhitat hâlinde bir dev. Üstelik Rusya ile tek başına savaşacaktı ama, Rusya tek başına değildi. Peşinden Türk devleti ile savaşa Yunanistan, Sırbistan, Karadağ ve Romanya gibi 4 Balkan devletçiğini de sürüklemişti. Bir büyük ve 4 küçük devlete karşı tek başına Türkiye... Neler yapabildi, aşağıdaki sayfalarda okuyacaksınız.

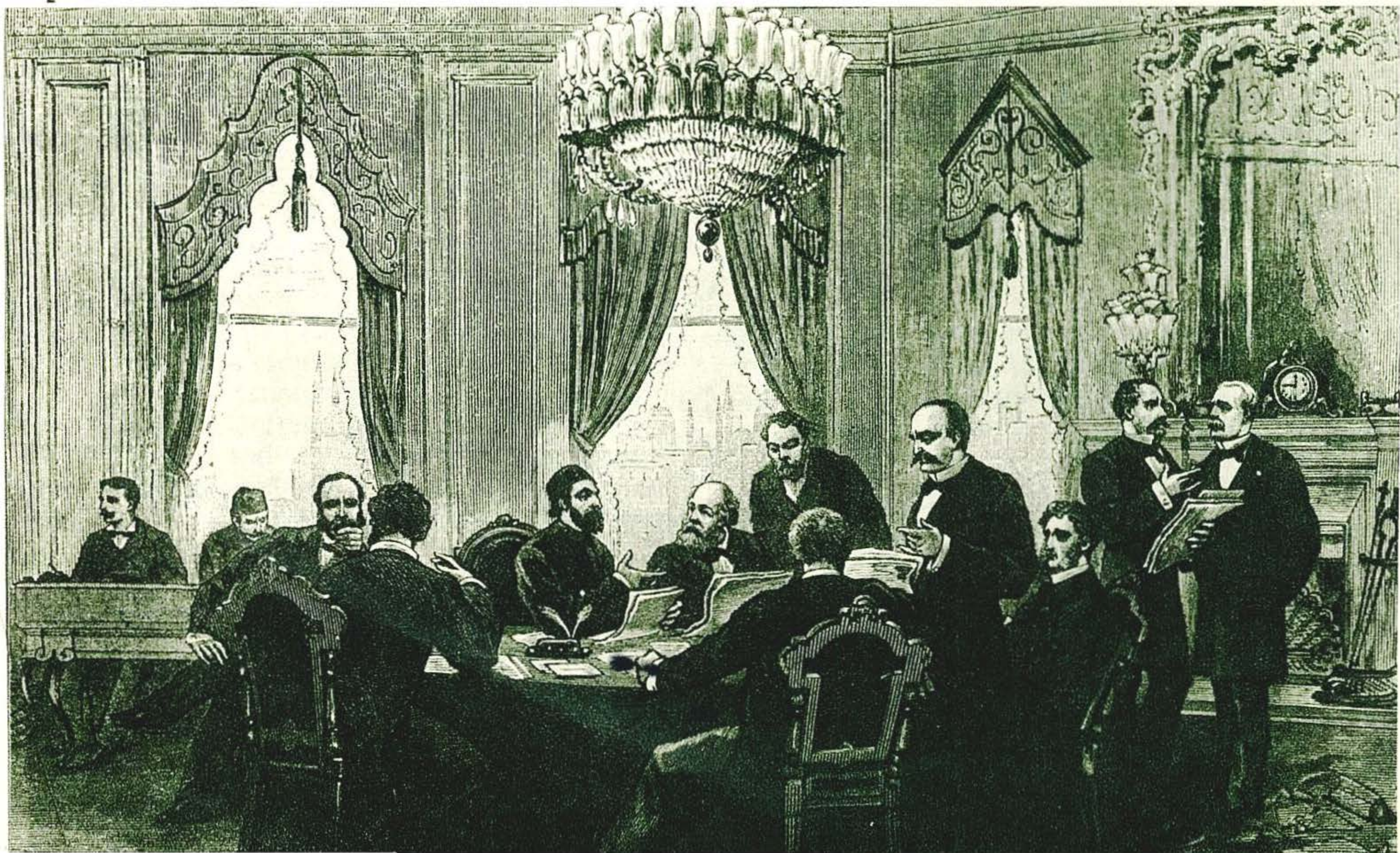
Bir kazâ bırakmamak için savaşa giren devlet adamlarımız, harbin sonunda, bugün üzerinde 40 milyon insanın ve birçok devletin yaşadığı muazzam ülkeleri bıraktılar.

Yeşilköy'e kadar gelen ve Türk topraklarını çiğneyen Ruslar'ın zulmü büyük oldu. Yüz binlerce sivil Türk, hunharca doğrandı. Rumeli'nin birçok yerinde Türkler, ekseriyet olmaktan çıktılar. Rus kılıcından kurtulabilen bir milyondan fazla Türk, 500 yıldan beri oturdukları topraklarını ve her şeylerini bırakarak Istanbul'a ve oradan çeşitli yerlere akıp gittiler. Göçmen kafileleri, devletin karakteristik manzarası hâline geldi. Türk'lüğe karşı böylesine bir ırk imhâsı savaşı açan Ruslar, gene de ılık denizlere inemediler. Niçin inemediler? Aşağıda okuyacaksınız.

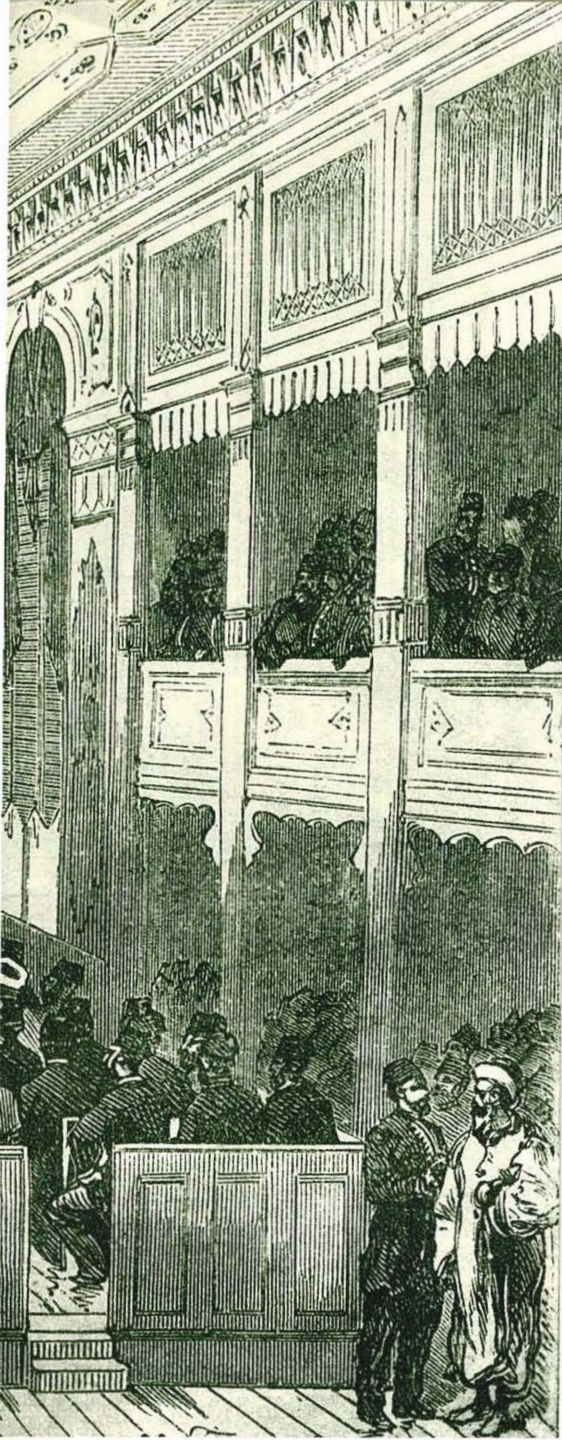
YILMAZ ÖZTUNA

1

2

Tersâne Konferansı'ndan bir celse. Hâriciye Nâzırı Safvet Paşa, Büyük Devletler'in murahhasları ile, 93 Harbi'ni önliyecek şartları müzakere ediyor. 2

1 I. Meşrutiyet'te Osmanlı Meclis-i Meb'ûsânı'nda bir celse (1877). I. Meclis, 93 Harbi'ne yol açan siyasî olaylar sırasında açılmış, harbin sonuna doğru süresiz tatile sevkedilmiştir.

93 Harbi denen 1877-78 Türk-Rus Savaşı'nın Sebepleri

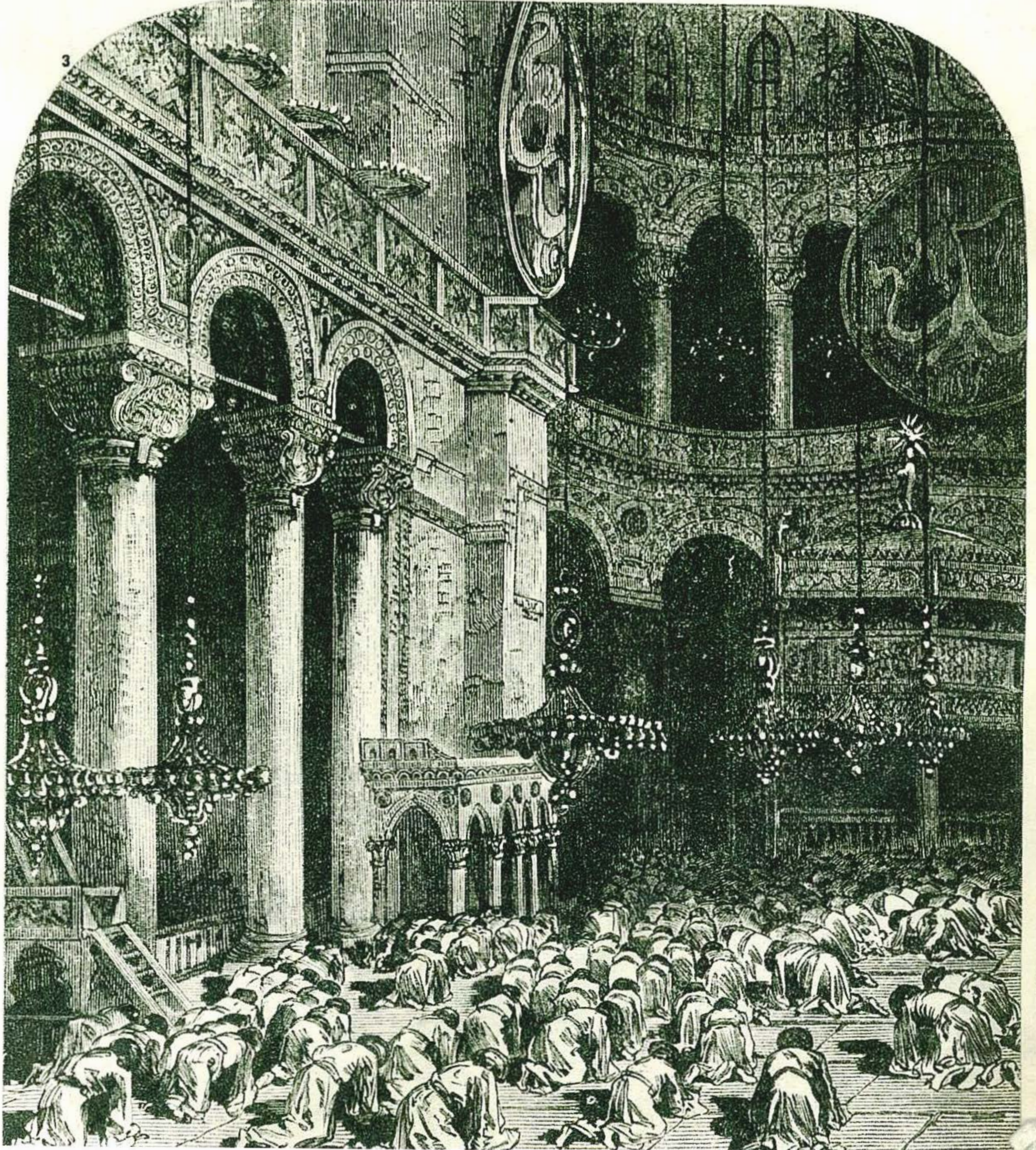
7 EYLÜL 1871'de Sadrâzam Âlî Paşa, 57 yaşında öldü. Bu, son asır Türkiye tarihinde bir dönüm noktasıdır. Uğursuz bir dönüm noktası.

Âlî Paşa'nın siyaset sahnesinden çekilmesiyle, resmen ilga edilmese bile, Tanzimat'ın esasları ortadan kalktı. 1839'da ilân olunan Tanzimat, bu suretle fiilen ancak 32 yıl devam etmiş oluyordu. Bundan böyle devlet başkanı olan padişah, «Bâbıâlî» denen hükümet işlerine gittikçe daha büyük ölçüde karışacaktı. Hükümet başkanlığı olan sadâret makamına da, Âlî Paşa'dan sonra, değersiz veya yetersiz vezirler gelecekti.

Âlî Paşa'nın ölümü, Fransa İmparatorluğu'nun Prusya Krallığı'na yenilmesi ve «İkinci Reich» denen Almanya İmparatorluğu'nun kurulması günlerine rastlıyordu. Bu ortamdan faydalanan Rusya İmparatorluğu da, 1856 Paris Muahedesi'nin belki en mühim maddesini tanımadığını açıkça ilân edecek cesareti buluyordu. Bu, Karadeniz'in tarafsızlaştırılması maddesi idi. Şöyle ki: 30 mart 1856 Paris Muahedesi hükümlerine göre Karadeniz, savaş gemisi ve tersane bulundurulması yasak bir denizdi. Karadeniz kıyılarını aralarında paylaşan Rusya ve Türkiye imparatorlukları, bu denize ne savaş gemisi sokabilecek, ne de kıyılarında tersane bulundurabileceklerdi. Bu, Mustafa Reşid ve Âlî Paşalar'ın Osmanlı devletine kazandırdıkları büyük bir diplomatik zaferdi ve Rusya için yıkımdı. Çünkü:

Türkiye, Boğazlar'da ve Marmara'da donanma bulunduracağı için, icabında bir, iki saat içinde donanmasını Karadeniz'e çıkarabilirdi. Karadeniz'deki Rus donanması ise, Paris Muahedesi'ne göre Baltık Denizi'ne nakledileceği için, bir daha asla Boğazlar'dan geçip Karadeniz'e intikal edemiyecekti. Böylece muahede yürürlükte kaldıkça Rusya, Türkiye'yi denizden tehdit edemiyecekti. Üstelik Rusya, Karadeniz kıyılarındaki tersanelerini yıkacağı için, Paris Muahedesi bozulsa bile, bu denizde Rusya'nın tersane kurup yeniden donanma yapması, yıllar istiyen, zor ve pahalı bir işti.

İşte şimdi Rusya, Karadeniz'in tarafsızlaştırılmasına ait maddeyi ilga ettiğini bildiriyor, Paris Muahedesi'ni müteselsil şekilde kefaletlerine alan devletler yani Türkiye, İngiltere, Fransa, Prusya (Almanya), Avusturya ve Sardunya, Petersburg'a karşı seslerini bile çıkartamıyorlardı. Çünkü 1870 - 71 Alman - Fransız savaşı, Avrupa'da kuvvetler dengesini altüst etmişti. O zamana kadar Fransa, İngiltere'den sonra dünyanın en güçlü devleti iken ve dünyanın birinci kara ordusunu emrinde tutarken, şimdi Prusya'nın çevresinde birleşerek Napoléon'un ilga ettiği Almanya'da İmparatorluğu'nu yeniden kuran Berlin, dünyanın ikinci devleti oluyor ve en büyük kara ordusuna sahip bulunuyordu.

3 Harb lehine nümayiş yapmak için bazı Türk devlet adamları ve gazeteciler tarafından kışkırtılan «softa» denen yüksek medrese öğrencileri, Ayasofya Camii'nde bir gösteri namazı kılıyorlar.

4

5

93 Harbi'nde Tuna cephesinde Türk başkumandanlığının umumî karargâhının bulunduğu Şumnu şehri. Şimdi Kuzeydoğu Bulgaristan'da Deliorman bölgesinde kalmıştır. Sol tarafta, Serasker Müşir Abdülkerim Nâdir Paşa'nın otağı önüne çekilmiş Türk bayrağı görülüyor. 4

Dobruca'da bir Türk birliği yağmur altında cebrî yürüyüşte. 5

13 mart 1871 Londra Muahedesi ile büyük devletler, Rusya'nın Karadeniz'de tersane yapmasına ve donanma bulundurmasına izin veriyorlardı. Tabiî bu işin gerçekleştirilmesi yıllara bağlıydı. Fakat Rusya, Türkiye'ye savaş açabilecek gücü 6 yıl içinde kazanacaktır.

Sultan Aziz'in büyük çabasıyle Türk donanması, İngiltere ve Fransa'dan sonra dünyada 3., Türk ordusu ise Almanya, Fransa ve Rusya'dan sonra 4. dereceye yükselmişti. Birkaç yıl sonra Türk donanmasının Fransa'yı geçerek ikinciliğe yükselmesi bekleniyordu. Kırım Savaşı'na benzer ilk fırsatta Sultan Aziz'in bu donanma ile Kırım'ı geri almak niyetinde olduğu, padişahın bunu ağzından kaçırdığı, Petersburg'da biliniyordu.

Türk ordu ve donanmasının en modern silâhlarla techiz edilmesi ve her yıl gücünü arttırması, Rusya'yı ürkütüyordu. 1871'den sonra Bâbıâlî'nin yetersiz vezirlerin elinde kalması, Rusya'ya ümit vermeye başlamıştı. Petersburg, Balkanlar'da Hıristiyan Ortodokslar'la meskûn Osmanlı topraklarında isyanlar çıkartıp, Türk hükümetini siyasî sahada yıpratırken, Türk ordusunu da isyanları bastırmak peşinde, müşkül ve zayiatlı çete savaşiarına sürüklemek istiyordu. Bu taktiğinde de başarılı neticeler elde etmekte gecikmedi. Bosna - Hersek eyaletindeki Hıristiyan unsurları isyana sevketti. Bâbıâlî, kısmen iç meselelerin baskısıyle, kısmen büyük kuvvetler yığıp Avrupa'nın dikkatini çekmekten kaçındığı için, Bosna - Hersek isyanını kısa zamanda bastıramadı.

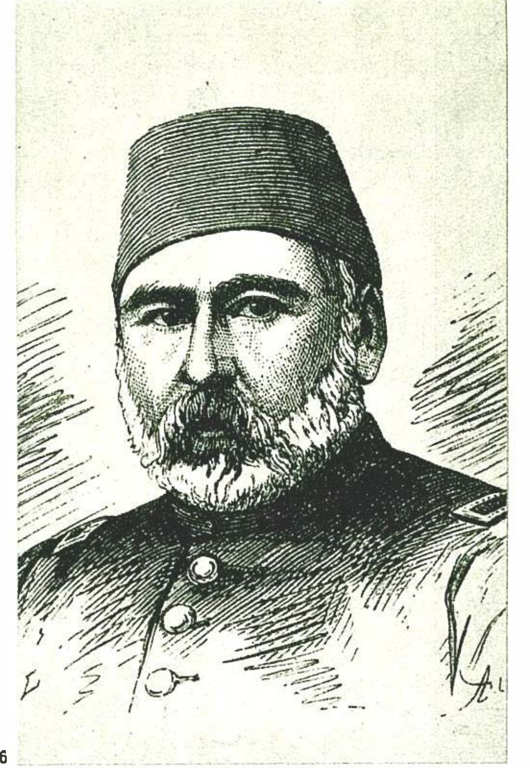
Bosna - Hersek'te ayaklanma devam ederken, 2 mayıs 1876'da Tuna vilâyetinde, yani bugünkü Bulgaristan'da da büyük bir isyan patladı. İsyan, tamamen Rusya'ca planlanmış ve silâhlandırılmıştı. Rusya'dan silâh alan 55 Bulgar köyünün erkekleri, Türk köylerini bastılar ve 1.000 kadar Türk'ü büyük vahşet sahneleri içinde öldürdüler. Bugünkü Bulgaristan'da bu tarihte Türkler, Bulgarlar'a nisbetle pek hafif bir çoğunluk teşkil ediyorlardı. Bulgarlar'ın sayısı Türkler'inkinden azdı.

Müşir Abdülkerim Nâdir (Abdi) Paşa, iki tümenle âsilerin üzerine yürüdü. 39 gün süren isyan, şiddetle bastırıldı. 4.500 âsî öldürüldü. Bu haber, Avrupa basınına, Türkler'in on binlerce Bulgar'ı öldürdükleri, yüzlerce Bulgar köyünü yerle bir ettikleri şeklinde intikal etti. Dehşetli bir Türk aleyhdarı propaganda, Avrupa'yı sardı; Atlas Okyanusu'nu aşıp Amerika'ya yayıldı.

6 mayısta Selânik'teki Almanya ve Fransa konsoloslarının halk tarafından linç edilmesi, durumu büsbütün gerginleştirdi. Bir Rus - Yunan komplosu olan bu olay, kasden çıkartılmış ve Türkler'i Avurpa umumî efkârında mahkûm etmek gayesini gütmüştü. Bâbıâlî, bir prestij diplomasisinin hüküm sürdüğü, herhangi bir diplomat tahkir edildiği için devletlerin savaşa giriştikleri bu devirde, meseleyi kapatmaya çalıştı. Konsolosları öldürenlerden altısını astırdı ve Selânik valisi Baytar Mehmed Re'fet Paşa'yı azletti.

Bu olaylar cereyan ederken, 30 mayıs 1876'da Sultan Abdülaziz, şahsî gayeler peşinde koşan bir avuç değersiz adam tarafından tahtından indirildi ve 5 gün sonra da öldürüldü. Yeğeni Veliaht Murad Efendi, «V. Murad» unvanıyle tahta oturdu. 2 yaş küçük kardeşi Şehzâde Abdülhamid Efendi, veliaht oldu. 3 ay sonra, geçici bir akıl hastalığına uğrıyan V. Murad'ın da tahtından indirilmesi lüzumu ortaya çıktı. 31 ağustos 1876'da II. Abdülhamid, atalarının tahtına oturdu.

Rusya; Tuna (Bulgaristan) ve Bosna eyaletlerindeki isyanlarla, Türkler'in Hıristiyan tab'alarına zulmettikleri motifini iyice işlemiş ve böyle bir şeye inanmaya çoktan hazır olan Avrupa umumî efkârını kısmen veya tamamen kazanmıştı. Bununla yetinmedi. Bâbıâlî'ye tâbi iki

6

6 Tuna Cephesi'nde 100.000 kişilik Şark Ordusu'nun kumandanı Müşir Ahmed Eyyûb Paşa.

7

Kafkas Cephesi'nde Ruslar'ın başlıca hedefi olan Kars'ın 1877 yılındaki hâlî.

7

Ortodoks Slav (Sırp) prensliği olan Sırbistan ve Karadağ prensliklerini de isyana sürükledi. O zamanki mütevazı sınırlarıyle küçücük bir krallık olan Yunanistan da, Girit vilâyetindeki Rumlar'ı ayaklandırdı. Durum, Bâbıâlî için ciddîleşti. Mısır hıdîvi İsmail Paşa'ya bile, Balkanlar'da kullanılmak üzere asker yollaması emredildi. Fakat Mısır birliği, soğuk Balkan ikliminde hiç bir iş göremedi.

Sırp ordusu, tamamen Rus silâhları ve subayları ile donatılmıştı. Başında bile bir Rus generali olan Çernayef bulunuyordu. 29 ekim 1876'da müstakbel Plevne kahramanı Osman Paşa, Aleksinaç meydan muharebesinde, Çernayef'in kumanda ettiği Sırp ordusunu kolayca dağıttı. Belgrad'a girmek üzereyken, Rusya, Bâbıâlî'ye ültimatom verdi. Savaşı göze alamıyan Bâbıâlî, Sırp ve Karadağlı tab'alarına, 2 aylık bir mütareke bahşetti.

Ancak Rusya'nın yukarıda anlatıldığı gibi Türkiye'nin iç işlerine karışmaya başlaması, başta İngiltere olmak üzere, Avrupa devletlerini kuşkulandırmıştı. 23 aralık 1876'da Istanbul'da Tersâne Konferansı toplandı. Hâriciye nâzırı Safvet Paşa'nın başkanlığında açılan bu konferansta Türkiye'den başka diğer Büyük Devletler, yani İngiltere, Almanya, Rusya, Fransa, Avusturya - Macaristan ve İtalya bulunuyordu. Bu devletler, Istanbul'daki büyükelçilerini ikinci murahhas tayin etmiş, ayrıca başmurahhas göndermişlerdi. İkinci Türk murahhası, Berlin Büyükelçisi İbrahim Edhem Paşa idi.

20 ocak 1877'ye kadar 29 günde 9 defa toplanan konferanstaki en mühim diplomat, İngiltere başmurahhası olan Hindistan nâzırı Lord (Marki) Salisbury idi. Türk dostu ve Rus düşmanı olan bu zat, bir Türk - Rus savaşını önlemek istiyordu. Yalnız başına kalan bir Türkiye'ye karşı savaşa girecek ve yenecek bir Rusya'nın nerelerde durdurulabileceğinin tamamıyle şüpheli olduğunu en iyi o kavramıştı. Bu savaşta İngiltere'nin Türkiye'yi desteklemesine de imkân yoktu. Bu destek, 1871'de Âlî Paşa'nın ölümüyle yok olmuştu. Ancak, başta Midhat Paşa olmak üzere birkaç Türk devlet adamı, bir savaşa İngiltere'nin de Türkiye yanında katılacağına inanmışlardı.

Lord Salisbury, Türk devlet adamlarına, savaşı önlemek için bazı fedakârlıklar yapılmasını tavsiye etti. Çar II. Aleksandr da savaş istemi-

9

10

9 Serasker (harbiye nâzırı) Müşir Redif Paşa. II. Abdülhamid'e gerçeğe uymayan raporlar vererek savaşta Rusya'yı yeneceğimizi iddia etmiştir.

10 Ermeni asıllı Rus orgenerali Loris Melikof. Muhtar Paşa'ya üstüste yenilince Kafkas cephesi başkumandanlığından aziedilmiştir.

8

8 II. Aleksandr'ın kardeşlerinden Kafkasya umumi valisi Grandük Mareşal Mihaylo. Kafkas cephesinin Rus başkumandam Melikof'un azli üzerine onun yerine atanmıştır. Kafkas kıyafeti ile görülüyor.

11

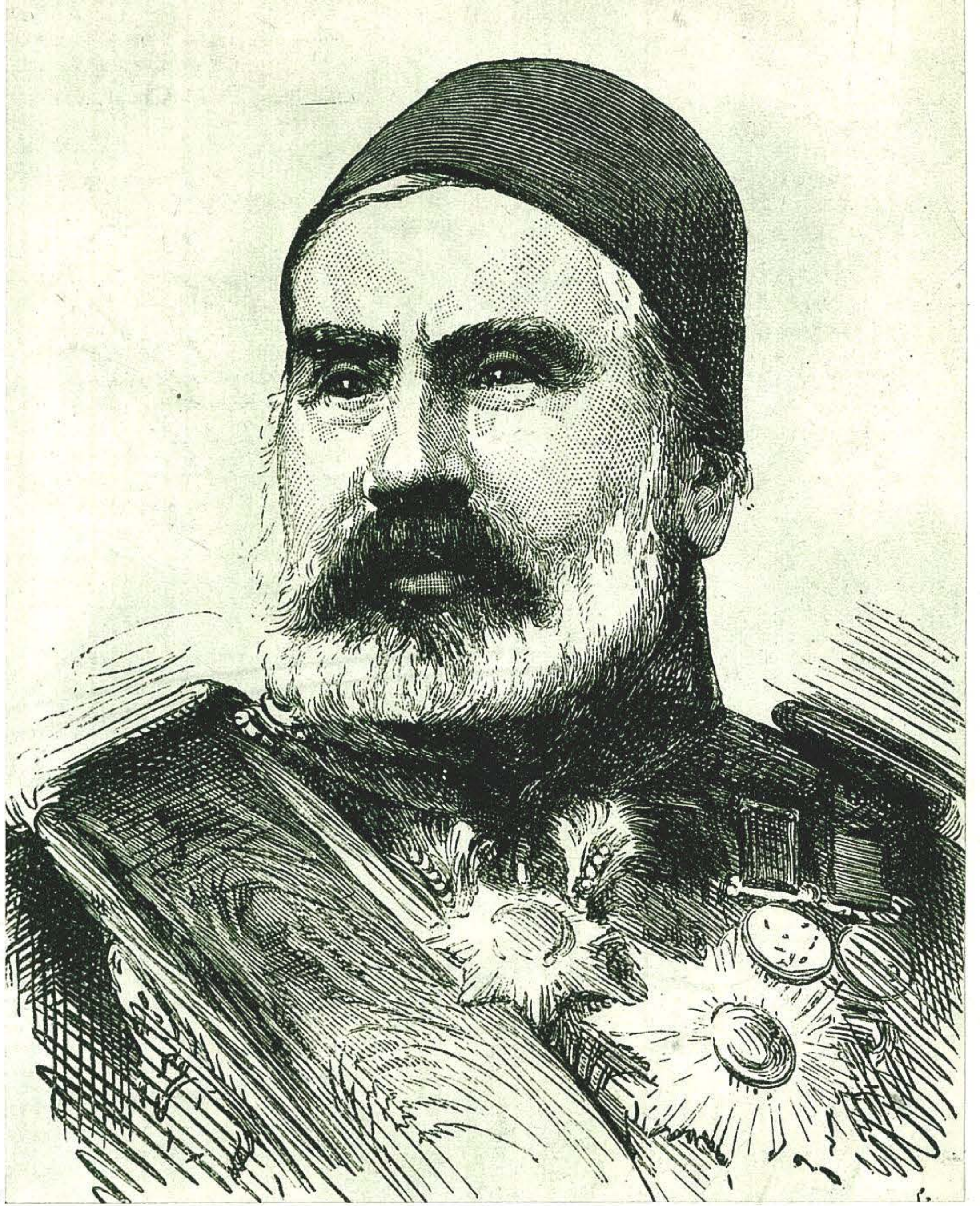
Türk donanmasının denizden bir tümen çıkardığı Sohumkale'den bir görünüş.

yordu. Fakat Rusya'da panslavist cereyan çok kuvvetliydi ve Slavlar'ın Türk imparatorluğundan koparılmasını, mümkünse Rusya'ya katılmasını istiyor, Çar'ı bile baskı altında tutuyordu. Panslav cereyanının liderleri, Rus halkını Türkiye aleyhine son derece kışkırtmışlardı. Bu liderlerin arasında, belki başında, Rusya'nın Istanbul Büyükelçisi General Kont İgnatiyev bulunuyordu. Çar, Bâbıâli'nin, Balkanlar'daki Ortodoks tab'alarına bâzı tâvizler verdiği takdirde savaşı önliyebileceğini, büyük devletlere yarı resmî şekilde bildirmişti.

20 aralık 1876'da Lord Salisbury, II. Abdülhamid tarafından kabul edildi. Mâbeyn ferîkı olan ve İngiltere'de tahsil ettiği için «İngiliz» denen Amiral Büyük Said Paşa, tercümanlık ediyordu. Lord Salisbury, durumu padişaha izah etti. II. Abdülhamid de savaş istemiyordu. Fakat savaş isteyen devlet adamlarının baskısı altındaydı. Henüz böyle bir şeye engel olabilecek kadar şahsî nüfuz edinememişti. Bu nüfuzu, karşısındaki devlet adamlarının yanıldıklarını ispat ederek ve devletin büyük felâketlere uğramasından sonra elde edebilecektir.

Savaş isteyen başlıca Türk devlet adamları Sadrâzam Midhat Paşa, serasker (harbiye nâzırı) kaymakamı (vekili) Müşir Redif Paşa, Mâbeyn müşîri Dâmâd Mahmud Celâleddin Paşa ve Berlin Büyükelçisi Vezir İbrahim Edhem Paşa idi. Bunlardan Midhat Paşa, İngiltere'nin yardımı ile savaşın kazanılacağını sanıyor ve böylece Reşid Paşa'yı gölgede bırakan bir nüfuz kazanacağını ümit ediyordu.

Tersâne Konferansı, Bâbıâlî'yi, Bosna-Hersek ve Bulgaristan'da ıslahat yapmak için zorluyordu. Konferansın bu tekliflerini incelemek için 18 ocak 1877'de Bâbıâlî'de 240 kişilik fevkalâde bir meclis toplantıya çağırıldı. 240 üyenin 60'ı Hıristiyan'dı. Midhat Paşa ile Mahmud Celâleddin Paşa, Rusya ile savaş lehine heyecanlı sözler söylediler. Midhat Paşa'nın teşvikıyle yüksek medrese talebesi sokaklara döküldü ve padişahın penceresi altına kadar giderek «harp» diye bağırdı.

12 Tuna cephesinin ilk Türk başkumandanı: Müşir Serasker Abdülkerim Nâdir (Abdi) Paşa.

11

13 Savaş sırasında Tuna cephesinin üçüncü ve sonuncu başkumandanı Şıpka kahramanı Müşir Süleyman Paşa.

Harp taraftarları, II. Abdülhamid'i sindirmek ve harbe razı etmek için, V. Murad'ın iyileştiği haberini yayıyor, padişahın Rus dostu olduğunu söylüyorlardı. Türk basını da halkı lüzumsuz şekilde Rusya aleyhine kışkırtan bir kampanya açmıştı. Basını yöneten gazeteciler, Midhat Paşa'yı tutan, o zamanki Türk toplumunun en tanınmış fikir ve kalem adamları idi.

Lord Salisbury, Midhat Paşa'ya bir mektup yazdı. Türk dostu sıfatıyle, savaşın felâket getireceğini Sadrâzam'a bildirdi. Hindistan nâzırını ikinci derecede bir adam sayan Midhat Paşa, bu mektuba ehemmiyet vermedi ve İngiltere'nin Türkiye yanında harbe gireceği hakkındaki inancını muhafaza etti. Bu hususta hiç bir teminatı yoktu. Kırım Savaşı'nda böyle olduğunu, Türkiye harbe girdikten sonra İngiltere ile Fransa'nın aynı şeyi yaptığını, bir gençlik hâtırası şeklinde düşünüyordu. Halbuki bu emsalsiz durumu sağlıyan, Büyük Reşid Paşa'nın şahsî dehâsı ve uzun yıllardan beri siyasî zemini hazırlaması idi.

II. Abdülhamid, Bâbıâlî'de toplanan fevkalâde meclisin Tersâne Konferansı tekliflerini reddeden kararlarını tasdik mecburiyetinde kaldı. Konferans dağıldı. Büyük devletlerin büyükelçileri, Bâbıâlî'nin durumunu protesto etmek için, yerlerine birer maslahatgüzar bırakarak İstanbul'dan ayrıdılar. Bu durum bile harp taraftarlarını uyandıramadı.

28 şubat 1877'de âsî Sırbistan Prensliği, Bâbıâlî ile sulh yaptı. Sırbistan, eskisi gibi Türkiye'nin bir parçasını teşkil edecek, hükümdarı padişah tarafından tasdik edildiği takdirde Belgrad tahtına oturabilecek, İstanbul'a yıllık vergi gönderecekti. Ancak Karadağ isyanı, Bosna - Hersek kargaşalıkları devam ediyor, Bulgaristan ve Girit'te, nüfusun ancak yarısını bulabilen Hıristiyanlar'ın huzursuz kıpırdanışları sürüp gidiyordu.

31 mart 1877'de İngiltere, Almanya, Rusya, Fransa, Avusturya - Macaristan ve İtalya arasında Londra Protokolü imzalandı. Bu protokole göre Bâbıâlî'ye, Tersâne Konferansı'nın kararlarından daha hafif ıslahat şartları teklif ediliyordu. Birkaç Balkan eyaletinde Hıristiyan tab'a lehine yapılacak bu ıslahatın karşılığında büyük devletler, Rusya'ya karşı Türkiye'nin sınırlarını garanti ediyorlar, bizzat Rusya, bu garantiye katılıyordu.

Rusya için de büyük fedakârlıklar icab ettiren bu savaşı, Çar II. Aleksandr istemiyordu. Rus devletinin bünye zaafını ve Rus milletinin geriliğini bilen bu reformcu hükümdar, Rusya'nın Balkanlar'da fütuhata atılmasını mevsimsiz görüyordu. Ancak nasıl İstanbul'da savaş istiyen devlet adamları ve zümre varsa, Petersburg'da da aynı adamlar ve aynı zümre mevcuttu. Milyonlarca Slav Leh kardeşine ateş altında kan kusturan Rusya, bu defa Balkanlar'daki Slav kardeşlerini de kendi bünyesine katmak istiyordu.

Londra Protokolü'nün başlıca şartları, Karadağ'a Hersek sancağından Ortodokslar'la meskûn iki kazânın verilmesi, Karadağ'ın gene Türkiye'ye tâbi olmakta devam etmesi, Bulgaristan ve Bosna - Hersek'te Bâbıâlî tarafından ıslahat yapılması idi. Aynı zamanda Tuna boylarında son zamanlarda toplanan Türk ordularının sulh zamanındaki mevcuduna indirilmesi isteniyordu. Rusya da buna karşılık son yıl içinde silâha aldığı birliklerini terhis edecek ve kuvvetlerini Türk sınırlarından uzaklaştıracaktı.

10 nisan 1877 notası ile Bâbıâlî, Londra Pro-

14 Ruslar, Tuna üzerinde Ruscuk şehrinin sivil halkı üzerine gece vakti obüs ateşi yağdırıyorlar.

15 Filibe şehrimizin garı ve Türk jandarması.

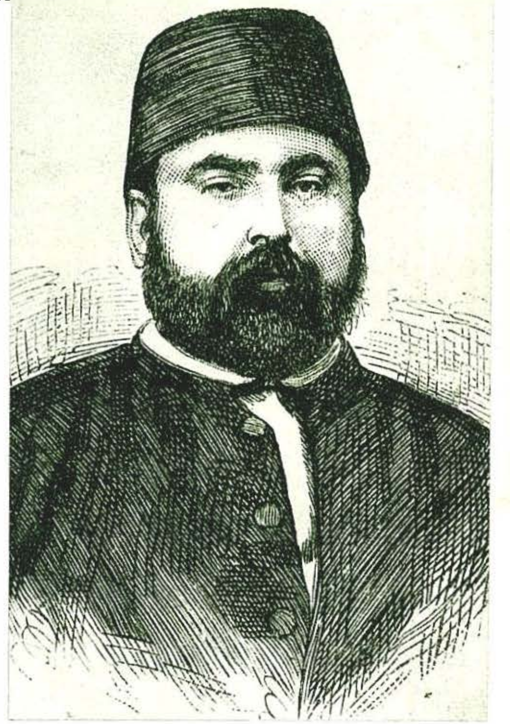
16 Çar, İbrâil'de Tuna'yı geçmiye başlayan Rus birliklerini selâmlıyor.

15

16

18 Kafkasya kıyılarını ablukaya memur Türk filosunun kumandanı bahriye mirlivâsı (tümamiral) Hasan Paşa.

19 Tophâne müşiri (o zaman kabineye dahildi) Dâmâd Mahmud Celâleddin Paşa. Devleti harb ateşine atan birkaç nâzırdan biridir.

17

tokolü'nü reddetti. Bilhassa Karadağ'a toprak bırakılamıyacağı üzerinde duruluyordu. Bunun üzerine Çar, Karadağ'a sadece Nikşik kazâsı bırakılırsa savaşı önliyebileceğini Bâbıâlî'ye bildirdi. Bu kazâ olsun elde edilmeksizin savaştan kaçınmayı imkânsız görüyor, Rusya'daki muhalefetten ve panslavist'lerden ürküyordu. Çok az da olsa Petersburg, İngiltere'nin savaşa katılması ihtimalini de hesaplamıştı. Türk ordusunun mağlûp edileceği de asla kesin mahiyette değildi. 1853 savaşında Türk orduları tek başlarına Tuna üzerinde Ruslar'ı birçok defa bozmuştu. 1876'daki Türk ordusu ise daha kalabalık ve daha moderndi. Fakat Ruslar da Kırım mağlûbiyetinden sonra çok hazırlanmışlar, askerî güçlerini arttırmışlardı. Üstelik Türk ordusu, subay sayısı ve kumanda birliği bakımından henüz zayıftı.

Sadrâzam İbrahim Edhem Paşa, çok mâkul olan Çar'ın son teklifini de reddetti. Zira tâbi bir prensliğe bile bir kazânın terkedimesi henüz ilân edilen Kaanûn-ı Esâsî'ye mugaayir (bugünkü tâbirle: Anayasa'ya aykırı) görülmüştü. Böylesine sorumsuz bir cevap, Türkiye için büyük felâket oldu. Hıristiyan, Türk'e düşman ve âsî bir halkla meskûn yoksul bir kazânın, esasen Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçasını teşkil eden Karadağ'a verilmemesi için Türk

17

Albay Arkhangel'in alayı, Plevne'de Türk tüfek ateşi altında erirken.

20

Bir Türk süvari birliği, Eski Zağra civarında Bulgar âsileri ile vuruşuyor.

milletinin göze alması icab eden fedakârlıklar, sonsuzdu ve Türkiye tarihi çapında büyüktü.

Zayıf bir ihtimalle Rusya, Türkiye'yi yenemese bile, netice Osmanlı İmparatorluğu bakımında gene iyi olmazdı. Çünkü sonsuz insan zayiâtına ve malî fedakârlığa katlanacak, sonunda eline hiç bir şey geçmiyecekti. Türk maliyesi feci haldeydi. Rusya yenilse, daha doğru bir deyişle Türkiye'yi yenemese bile, gerek coğrafî durum bakımından, gerekse büyük devletlerin ittifakla bir Hıristiyan toprağını bir Müslüman devlete vermemek hususundaki azimli tutumları bakımından, Bâbıâlî'nin zaferle biten bir savaşta bile kazancı bahis mevzuu değildi.

Çar'ın son teklifinin reddedilmesi üzerine, Rusya'nın İstanbul maslahatgüzârı (Büyükelçi General Kont İgnatiyev, izinli olarak Avrupa'daydı) Nelidov, hariciye nâzırı Safvet Paşa'ya, II. Aleksandr'ın harb ilânı notasını verdi. Aynı gün Petersburg'daki (bugünkü Leningrad) büyükelçimiz Tevfik Bey'e (ki Osmanlı devletinin son sadrâzamı Tevfik Paşa'dır) pasaportları tevdi edildi.

1870 - 71 Alman - Fransız ve 1904 - 5 Japon - Rus savaşları arasında dünyanın en büyük harbi olan 1877 - 78 Rus - Türk Savaşı, bu şekilde ve ortam içinde başladı.

Bu tarihte Osmanlı İmparatorluğu'nun nüfusu, kendisine tâbi veya imtiyazlı devlet ve eyaletlerle beraber (Mısır - Sudan, Tunus, Romanya, Sırbistan, Karadağ, Sisam vs.) 64 milyon tahmin ediliyordu. Bu nüfusta, savaşan ve devleti yöneten millet olan Türkler azınlıktaydı. Rusya ise 89 milyon nüfusluydu. Bu nüfusun yarısı Rus olmakla beraber, diğer Slav kavimler, hissen Rusya'nın yanında idiler. Rus ordusunun başında çoğunlukla Alman asıllı generaller vardı. Bu tarihte Birleşik Amerika'nın 45, Almanya'nın 42, Avusturya - Macaristan'ın 38, İtalya'nın 27, İspanya'nın 25, Çin'in 430 milyon nüfusu vardı. Sömürgeleri ile beraber İngiltere 303, Fransa 45 milyon nüfusluydu. Dünya nüfusu 1.326.000.000 kadardı. Bu tarihte, cihan tarihinde ilk defa olarak bir şehrin (Londra) nüfusu, 4 milyona erişmişti. Sonra 2,2 milyonla Paris geliyordu. İstanbul, dünyanın 5. kalabalık şehriydi.

Rusya, İngiltere ve Almanya'dan sonra dünyanın en güçlü devletiydi. Onu, 1870 - 71 darbesinden başarıyla kalkınma yoluna giren Fransa takip ediyor, sonra Türkiye, sonra Avusturya geliyordu. Çin, Birleşik Amerika, İtalya ve İspanya, henüz cılız büyük devletlerdi. Kara ordusu hariç, hemen bütün sahalarda İngiltere, münakaşasız şekilde dünyanın en ileri devletiydi.

21

21 Batum kumandanı Müşir Derviş Paşa.

20

Tuna Cephesi

Türk - Rus savaşının netlcesinin Tuna yalılarında alınacağı âşlkârdı. Tuna cephesi başkumandanı, Serdâr-ı ekrem Müşir Abdülkerlm Nâdir (Abdi) Paşa idi. Umumî karargâhı, Kuzeydoğu Bulgaristan'da Deliorman bölgesinde Şumnu şehrindeydi.

Bosnasarayı'nda Velî Paşa'nın, İşkodra'da Ali Sâib Paşa'nın, Yenipazar'da Mehmed Ali Paşa' nın emrindeki birlikler müstakildi. Bunlar, âsî Sırbistan ve Karadağ prensliklerine karşı tutuluyordu. Abdi Paşa'nın emrindeki kuvvetlerse 3 orduya ayrılmıştı. «Garb Ordusu» nun başında Müşir (Gazi) Osman Paşa vardı. Ordu merkezi, Kuzeybatı Bulgarlstan'da, Tuna dlrseği üzerinde Vidln idi. «Şark Ordusu» nun başında Müşlr Ahmed Eyyûb Paşa bulunuyordu. Bunun merkezi, Tuna kıyısında ve Romanya sınırı üzerinde Ruscuk'tu. «Cenub Ordusu» bu iki ordunun arasında yer alıyordu. Teşekkül halindeydi ve gelen birliklerle kuruluyordu. Bu orduya kumandan olarak Müşlr Süleyman Paşa henüz tâyin edilmişti. Hersek'te Mostar'da bulunan Süleyman Paşa, yanına oradaki kolorduyu da alarak Cenub Ordusu'na katılmak emrini aldı.

Doğrudan doğruya Abdi Paşa'nın emrine verilen kuvvetler, 200.000 askerden lbaretti. Bu rakam, savaş boyunca daha da arttı. En büyük birlik, 100.000 mevcuduyla, Eyyûb Paşa'nın Şark Ordusu Idl. İşkodra'da, Yenlpazar'da, Bosnasarayı'nda, Yunanistan sınırında, Girit'te, bu rakamlar dışında büyükçe Türk birlikleri vardı. Fakat bunlar, yerlerinden oynatılamıyacağı için, Ruslar'a karşı sevkedilmeleri bahis mevzuu değildl.

Ruslar'ın lik anda Tuna üzerine yığdıkları kuvvet, Türkler'inkine nazaran hafif bir üstünlük gösteriyor, 250.000 muharlbi ve 800 topu buluyordu. Rus süvari birlikleri çok iyi teçhiz edilmiş, üstelik iyi yetiştirilmiş, tecrübeli birliklerdi. Cephe gerisindeki Rus ihtiyatları ise, Türk ihtiyatları Ile mukayese edilemiyecek derecede zengindi.

Asılnda Türkiye'ye tâbi üç prenslik, Romanya, Sırbistan ve Karadağ da savaşa katılmak üzere bulundukları için, Tuna cephesinde denge, Türkler'in hayliden hayliye aleyhlndeydi. Bunlardan Romanya'nın 50.000 kişilik, iyi silâhlandırılmış bir ordusu vardı. Sırp ordusu da Rus silâhları, subayları ve generalleriyle donatılmıştı. Sırp ve Karadağ kuvvetlerinin çete savaşındaki kabiliyet ve tecrübeleri fazlaydı.

Ruslar'da tecrübeli subay ve iyi kumandan sayısı, Türkler'den fazlaydı. Türk ordusunda bir elden idare edilebilme kabillyetl de zayıftı. Türk askerinin savaş azmi ise, Ruslar'dan üstündü. Türkler, kendi topraklarını savunacakları için, maddî ve mânevî bakımdan avantajlıydılar.

Savaşa girişen iki imparatorluğun askerî ve stratejik zaafları, hemen hemen biribirine denktl. Her iki lmparatorluk da çok geniş topraklar üzerine yayılmıştı. Rusya Çarlığı, Büyük Okyanus'la Polonya ve Kuzey Buz Denizi Ile Orta Asya arasında uzanıyordu. Osmanlı devleti ise, Orta Afrika ile Polonya ve Adriyatik'le Umman Denizi arasında yayılıyordu. Her iki imparatorluk da, bu sebepten ve kuşkuda bulundukları çeşitli devletlere karşı, bütün askerî kuvvetlerini biribirierine karşı yığacak durumda değillerdi. Türkiye'nin 700.000 askeri olduğu söyleniyordu. Ancak her an kıpırdayan Yunanistan'a, Girit âsîlerine, İran'a karşı büyük birlikler tutulduğu gibi, Yemen, Libya gibi uzak vilâyetlerde de Türk tümenleri, hattâ kolorduları bulunuyordu. Ulaştırma sistemi Türkiye'de, Rusya'dakinden bile kötüydü. Nüfus bakımından ise Türkiye, Rusya' dan nisbetsiz şekilde gerideydi. Zira milyonlarca Hıristiyan tab'asından asker olarak faydalanamıyordu.

Savaşta bilhassa Romanya, nazik bir durumdaydı. 50.000 kişilik taze ordusu, Türkler aleyhine dengeyi bozabilirdi. Savaşın başında Romanya, Bâbıâlî'den tam bağımsızlık ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılma hakkı istedi. Buna karşılık tarafsız kalacak ve Ruslar'a geçit vermiyecekti. Bâbıâlî, bu teklifi düşüncesizce reddetti ve Latin Romenler'i, Slav Ruslar'ın kucağına attı. Bağımsızlığını metbûu olan Osmanlı İmparatorluğu'ndan başka türlü koparamıyacağını anlıyan Romanya, Rusya'ya yanaştı. Halbuki Romanya'da ekseriyet Rus düşmanı ve Türk dostu idi. Bükreş hükümeti, Rusya'dan gelecek tehlikeyi biliyordu. Fakat istiklâl azmi de kesindi. Üzerinde hiç bir Türk'ün yaşamadığı Romanya'ya bağımsızlık tanısaydı, Bâbıâlî'nin büyük istifadesi olur, bu faydalarla küçük prestij kaybını karşılardı.

Metbûu Türkiye'ye isyan eden diğer iki Balkan prensliğinde, Sırbistan ve Karadağ'da ise durum, Romanya'daki gibi değildi. Bu ikisi, Slav ve Ortodoks olmak bakımlarından, Rus taraftarı ve Türk düşmanı idiler.

Böylece Türkiye, daha lik anda, hiç bir müttefikı olmadığı halde, Rusya'dan başka, kendisine isyan eden üç tâbi prensliğin silâhlarıyle karşı karşıya kalıyordu. Yunanistan da Girit, Tesalya ve Epir'de, Türk topraklarına devamlı şekilde çeteci sokuyordu.

Harbin başlamasından ancak 2 ay sonra Ruslar, Tuna'yı geçmiye başladılar. O zamana kadar, kendilerini kabul eden Romanya'da yığınak yapmışlardı. 21 haziran 1877 gecesi, 40.000

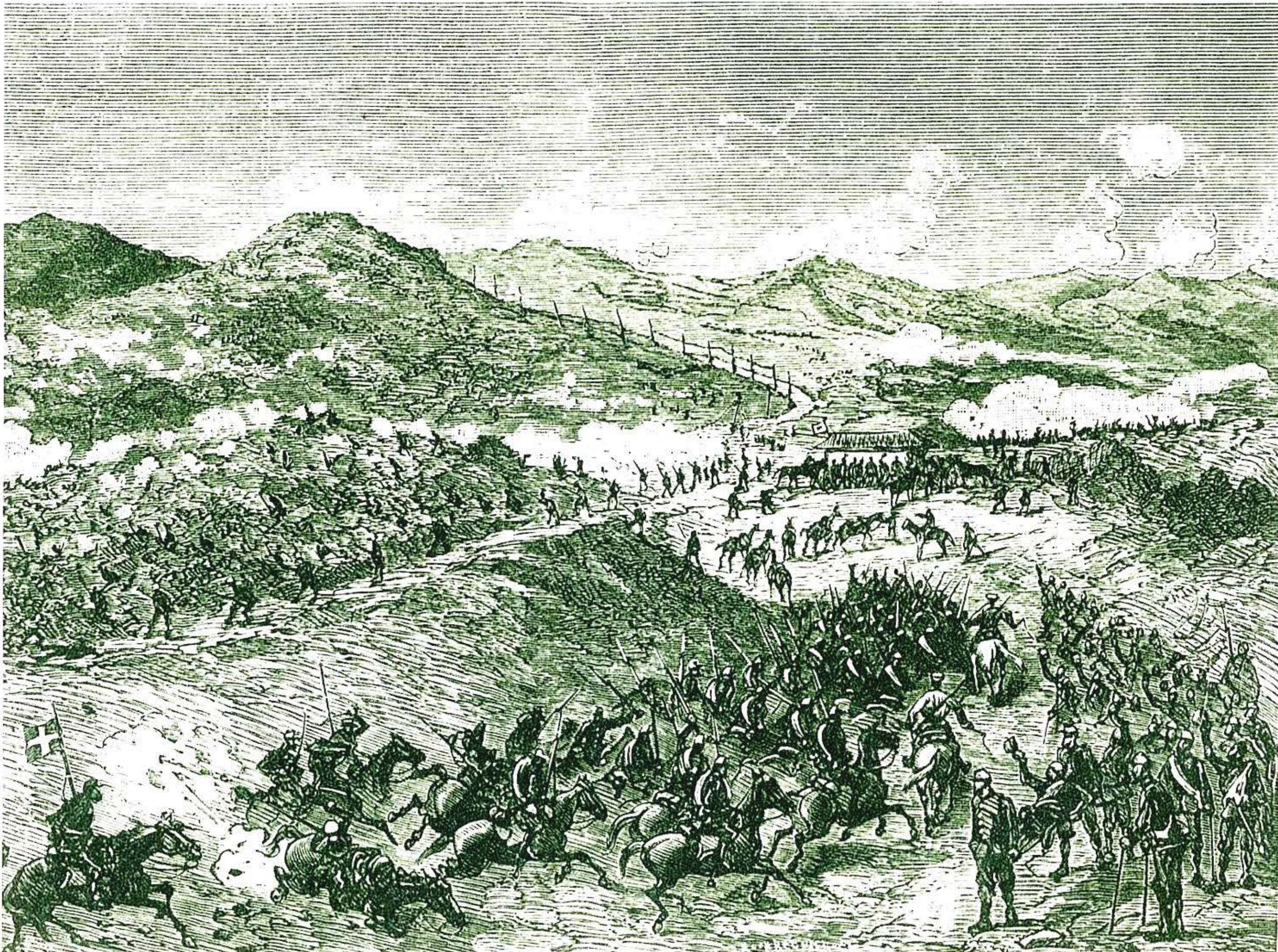
22

22
Eski Zağra ve çevresindeki on binlerce Türk'ü, bir ırk imhâsı savaşı şuuru içinde en dehşetli işkencelerle kılıçtan geçiren Rus Orgenerali Gurko.

23

23
General Derojinski, bir Türk kurşunu ile vuruluyor.

24

24
23 ağustosta Şıpka Geçidi'ne varan General Radetzky'nin Rus alayları.

mevcutlu bir Rus kolordusu Tuna'yı geçmiye başladı. Kolordunun başında, Alman asıllı General Zimmermann bulunuyordu. Ruslar, İbrâil'in 15 kilometre güneybatısındaki Maçin'den Dobruca'nın kuzeydoğusuna ayak basmış oldular.

Asıl büyük Rus kuvvetleri, 26 haziran gecesinde Zimniçe'den Ziştovi'ye doğru Tuna'yı geçti. Bu geçiş tam 4 gün sürdü. Bu, tam bir Rus başarısıydı. Çünkü Tuna'nın ortasında Niğbolu yakınlarına inmiş ve az güneybatıdaki Plevne'ye çok yaklaşmış bulunuyorlardı. Niğbolu ve Plevne kalelerini, Osma suyu ayırıyordu. Ziştovi'nin doğusunda Yantra suyu akıyordu. Bu suretle temmuzun ilk günlerinde Ruslar, Tuna'yı tamamen geçmiş, bugünkü Dobruca ve Bulgaristan topraklarına intikal etmişlerdi. Rus ordularına, başkumandan sıfatıyle Çar II. Aleksandr'ın kardeşi Mareşal Grandük Nikola kumanda ediyordu.

Türk - Rus savaşı, dünyanın en mühim hadisesi idi. Bütün telgraf hatları, harbin hurda teferrüâtı ile meşguldü. Ruslar'ın bir anda, hiç bir Türk mukavemeti görmeden Tuna'yı geçebilmesi, dünya askerî mahfilleri için büyük sürpriz oldu. Aslında savaş, daha bu geçişle Türkler için kaybedilmiş sayılabilirdi. Bunun sorumlusu, hiç şüphesiz Serdâr-ı Ekrem Abdülkerim Nâdir Paşa idi. Viyana'da yetişmiş bilgili bir kurmay olmasına rağmen, ihtiyar, şaşkın ve hareketsizdi.

Halbuki Türkler için en büyük ümit, Ruslar'ı Tuna seddi üzerinde durdurabilmek, bu seddi aşmalarına engel olabilmekteydi. Nitekim 24 yıl önce Kırım Savaşı'nda Serdâr-ı ekrem Ömer Paşa, bu strateji ile Ruslar'ı yenmişti. Müşir Abdülkerim Paşa'nın tutumu, askerlik bakımından müdafaası kabil olmıyan, izahı zor bir durumdu. Büyülenmiş gibi, Rus kuvvetlerinin rahatça Tuna'yı aşmalarına âdeta seyirci kalmıştı. Bu yüzden bir müddet sonra dîvân-ı harbe verilip mahkûm olacaktır.

7 temmuzda Tırnova düştü. Bu suretle Ruslar, Balkan Dağları'na yaklaştılar. Balkan Dağları da aşıldıktan sonra düşman önünde hiç bir tabiî engel kalmıyordu. Edirne'ye kadar Türk toprakları, düşmana açılmış olacaktı.

Filhakika Ruslar, 16 temmuzda Niğbolu'yu aldıktan sonra, 19 temmuzda Şıpka Geçidi'ne hâkim oldular ve Balkan Dağları'nı aşmıya başladılar. General Gurko'nun Şıpka Geçidi'ni ele geçirmesi, düşman için büyük bir başarıydı. Tırnova ve Grabrovo ile Kızanlık arasındaki 1.334 metre yüksekliğindeki bu geçit, Balkan Dağları'nın en stratejik noktasıydı. Böylece Türk

25

25 Ruscuk'u işgal eden Rus kuvvetlerine kumanda eden Çareviç Aleksandr Aleksandroviç (müstakbel Çar III. Aleksandr).

26

26

Aziz Paşa şehit düşüyor.

27

27 **Fuad Paşa'nın Türk süvari tugayı, 2 eylül gecesi Razgrad'ı boşaltıyor.**

28

28 **Tuna cephesinin ikinci Türk başkumandanı Müşir Mehmed Ali Paşa.**

29

29 **Şıpka'da bir Türk kurşunu ile ölen General Derojinsky.**

30 Plevne kahramanı Müşir Gazi Osman Paşa.

31 Türk askerleri ileri mevzilerde.

31

ordusunun bir kısmı bu dağlarla Tuna arasında kuzeyde, bir kısmı da dağların güneyinde kalıyor, birleşmeleri imkânsız denecek şekilde iki parçaya ayrılıyordu. Büyük Türk kuvvetleri, kuzeydeydi. Bununla beraber güneydeki kuvvetler yani Cenub Ordusu, kuzeye geçirilemezse, savaş kaybedilmiş demekti. Cenub Ordusu'nu kuzeydeki iki orduyla birleştirebilmek için de, Şıpka Geçidi'nin Ruslar'dan geri alınması lâzımdı. Balkan Dağları, büyük birliklerin geçişi için, başka bir noktadan yol vermiyordu. Tabiatiyle Şıpka Geçidi'nin bu derece kolaylıkla ve fiilî savaşın bir ayı dolmadan düşmanın eline geçmesinde Türk kumanda heyetinin sorumluluğu büyüktü. Fakat General Gurko'nun sürpriz taarruzu beklenmiyordu.

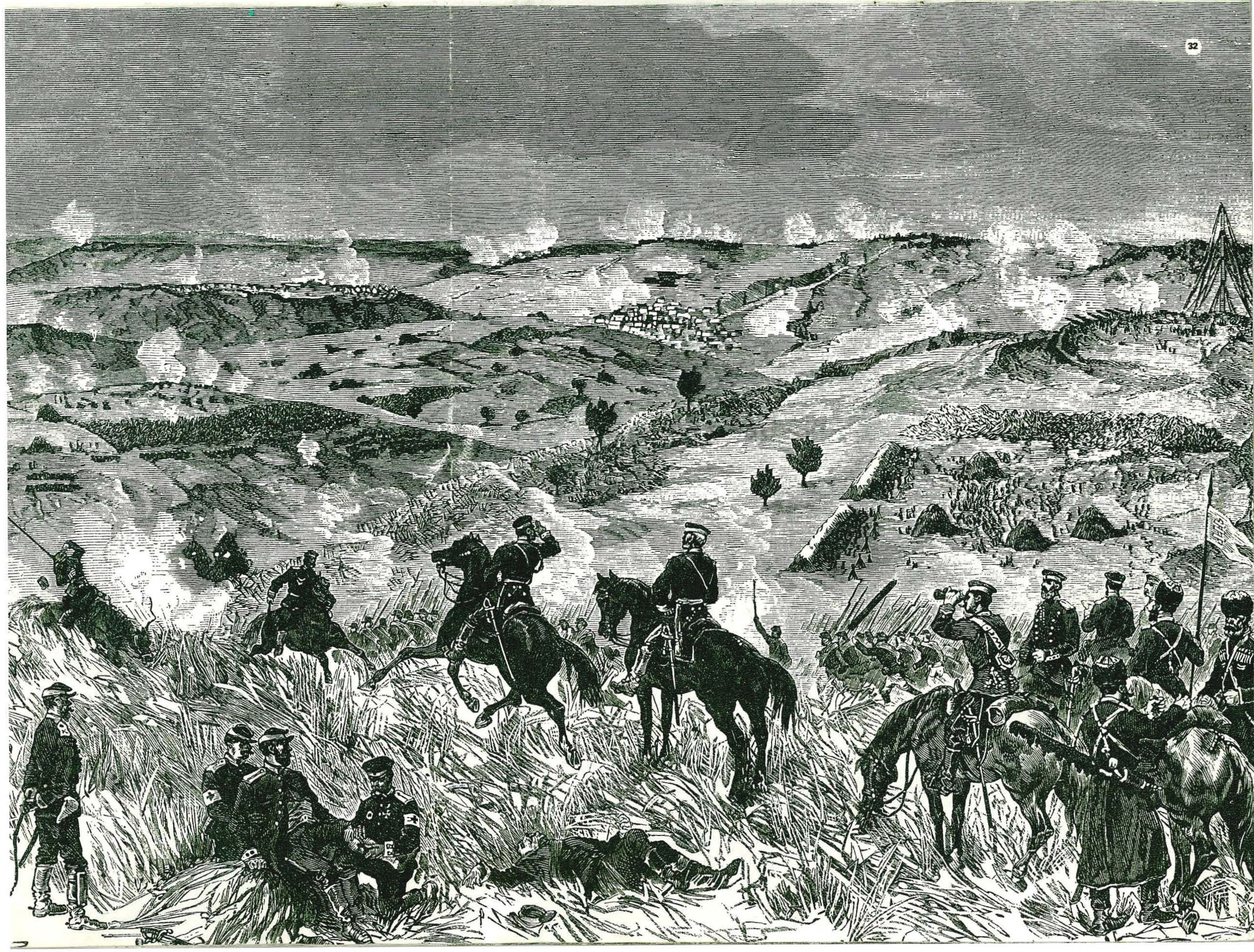
17 temmuzda Abdülkerim Nâdir Paşa azledildi ve Müşir Mehmed Ali Paşa başkumandan oldu. Mehmed Ali Paşa, değerli bir askerdi. Fakat 93 Harbi gibi çok büyük çapta bir savaşı kazanacak, hattâ az çok başarı ile yürütecek çapta bir kumandan değildi. Üstelik selefinin hataları, kendisine çok az şans bırakmıştı. Genç olduğu için, diğer müşirler kendisini çekemiyor, kıskanıyor, hattâ hareketlerinde köstekliyorlardı. Türk müşirlerinden bazıları, Mehmed Ali Paşa'yı öylesine bir rakip görüyorlardı ki, onu muvaffak kılmamak için, savaşın kaybedilmesine razıydılar. Müşirler arasındaki çirkin ve aşağılık rekabet ve düşmanlıkların vesikaları elimizde ve yayınlanmıştır. Bunlar, Inhitat devri Türkiye'sindeki mânevî yapının ve vatan sevgisinin nasıl çöktüğünü göstermektedir. Aynı zamanda savaşın Yıldız'dan gûyâ II. Abdülhamid tarafından yönetildiği için kaybedildiği efsanesini de çürütmektedir. Aslında Yıldız'daki seraskerlik (harbiye nezâreti) kurmayları, Türk müşirlerinin zararlı davranışlarını önlemek için usûlen padişah nâmına emir veriyorlardı.

Bu suretle savaşın ilk ayı, kesin bir Rus başarısıyle kapandı.

Vidin'de bulunan Osman Paşa'nın kuşuçusu 150 kilometre güneydoğuda olan Plevne'ye gelmesi, İskar suyunu başarıyle geçerek hedefine varması, savaşın kızgınlığı içinde, ilk anda ehemmiyetl kavranmıyan bir hareketti. Ruslar, başlarına çok büyük belâlar açacak olan bu harekete, ilk günlerde fazla ehemmiyet bile vermediler. Osman Paşa, 45 yaşındaydı. Geçen yıl âsî Sırp ordusunu bozduğu zaman müşir (mareşal) rütbesine erişmişti. Doğru dürüst bir kalesi bile olmıyan Plevne'yi el çabukluğu ile, mümkün olabilen en iyi şekilde tahkim etmiye başladı. Ruslar'ın Plevne'yi düşürmeden Balkan Dağları'nı güneye doğru aşmıya yüreklenecekleri çok şüpheliydi.

Bu sırada genç müşirlerden ve Tanzimat devrinin mühim fikir adamlarından Süleyman Paşa, Hersek'ten hareket emri almıştı. Hersek'teki kolorduyu, kuşuçuşu 650 kilometre olan çok dağlık bir araziden yıpratmadan geçirmeye imkân yoktu. Onun için deniz yolunu tercih etti. XVII. asırdan beri bu kadar büyük bir birliğin deniz yoluyla nakli vâki olmamıştı. Bu bakımdan, Tanzimat'ın modern Türk ordusu için gerçek bir imtihandı. Süleyman Paşa, bu imtihanı

32 Ruslar, 11 eyiülde büyük Türk zaferi ile biten Üçüncü Plevne muharebesine hazırlanıyorlar. Sağda altta Çar II. Aleksandr, kardeşi Tuna cephesi Rus başkumandanı Grandük Nikola ve Türkiye'ye isyan eden Romanya prensi (sonra kral) I. Karol ve von Hohenzollern - Sigmaringen görülüyor. «18» numara ile gösterilen Türk tabyası önünde 31. Rus piyade tümeni, Türk ateşi ve süngüsü ile çevrilip imhâ edilmiştir. «11» numara ile gösterilen yerde de 5. Rus tümeni, mahvolmuştur.

tam başarı ile verdi. Genç kumandanın maksadı, güneyden Şıpka Geçidi'ne erişmek ve geçidi cebren aşarak Tuna ile Balkan Dağları arasında bulunan Şark ve Garb Orduları'na iltihak etmekti. Temmuz sonlarında savaşın durumu iki taraf için de henüz karanlıktı. Gerçi Ruslar inkârı kaabil olmıyan başarılar elde etmişlerdi. Fakat Tuna ile Balkanlar arasını temizleyip Balkanlar'dan güneye inmedikçe Bâbıâlî'ye sulh şartlarını dikte edemezlerdi. Kuzey Bulgarıstan'ı uzun zaman işgal etmeleri de imkânsızdı.

Süleyman Paşa, Karadağ'ın güneyinde Adriya Denizi üzerinde Bar (İtalyanca: Antivari) limanına geldi. Buradaki Türk filosuna 25.000 askerini bindirdi. Otranto Boğazı'nı aşarak Yunan (İyonya) Denizi'ne çıktı. Mora ile Girit arasından geçerek Ege Denizi'ni güneyden kuzeye baştanbaşa kat'etti. Batı Trakya'da, Meriç'in az batısında Dedeağaç limanında kolordusunu Türk filosundan karaya çıkardı.

Dedeağaç'tan trene bindirilen kolordu, 26 temmuzda Kızanlık yakınlarında trenden indirildi ve General Gurko'nun savunduğu Şıpka Geçidi'nin güney eteklerine erişti. 9 temmuzda Hersek'ten hareket emri alan Süleyman Paşa, 17 günde denizden Şıpka Geçidi'ne vararak, pek parlak bir askerî başarı göstermiş ve Türk ordusunun liyakatli kumandanlar elinde hareket kaabiliyetini ispat etmişti.

Süleyman Paşa, Şıpka'ya eriştiği an, Türkler, 6 gün önce, Birinci Plevne muharebesini kazanmış ve Ruslar'ın durumunu sarsmış bulunuyorlardı.

Müşir Osman Paşa, bir haftalık cebrî bir yürüyüşten sonra Vidin'den Plevne'ye gelmişti. Niğbolu'dan gelip Plevne'yi Osman Paşa'dan önce vararak işgal etmek istiyen Alman asıllı Rus generali Schilder - Schuldner, başarı kazanamamış, 19 temmuzda Plevne'ye eriştiği zaman, şehrin Osman Paşa'nın birlikleri tarafından işgal edildiğini ve tahkimata başlandığını görmüştü. Rus generali, henüz takviye almamış, cebrî yürüyüşle çok yorulmuş, Plevne'yi iyice tahkim edememiş Türk birliklerini, bu mühim stratejik mevkiden söküp atmak için, 20 temmuzda taarruz emri verdi.

Ruslar, 2.847 ölü ve büyük ölçüde ağırlık bırakarak bozuldular. Bu suretle Osman Paşa «Birinci Plevne Muharebesi» denen vuruşmayı kazandı. Bunun üzerine gene Alman asıllı olan General Krüdner, büyük kuvvetlerle Plevne önlerine geldi. General Schilder - Schuldner'i ve birliklerini emrine aldı. Birinci Plevne Muharebesi'nden 10 gün sonra, Türk kalesini düşürmek için, daha büyük çapta, ikinci bir teşebbüse girişti.

30 temmuz 1877'de Ruslar, 50.000 asker ve 184 topla Plevne'ye saldırdılar. Osman Paşa'nın 23.000 askeri ve 58 topu vardı. General Krüdner, selefinden daha şanssız oldu. 7.305 ölü verdikten sonra bozulan ordusunu zorla toplayıp Plevne önlerinden çekildi. Bu, İkinci Plevne Muharebesi ile Osman Paşa'nın adı bütün dünyada duyuldu ve ün kazandı. Sonuncu vuruşmada sadece 100 şehit ve 400 yaralı vermişti.

Artık Plevne'deki Türk askerinin mânevî gücü ve kumandanlarına itimadı fevkalâde artmıştı. Rus ordusu içinde de Plevne'nin uğursuz ve düşürülmesi imkânsız bir kale olduğu telâkkisi yayılmıştı. Türk - Rus savaşının geleceği, Tuna'nın 30 kilometre güneyindeki bu küçük Türk şehrinde düğümlenmişti. Ruslar bu düğümü çözdükleri anda savaşı kazanacaklardı. Bütün dünya gazetelerinin harp muhabirleri ve büyük devletlerin askerî ataşeleri Plevne yakınlarına geldiler. Telgraf hatları, Plevne üzerinde günlük durumu bildiren etraflı haberleri, dünya basınına dağıttı. Avrupa harb akademilerinde ve genel kurmaylarında, Plevne'nin âkıbetinin ne olacağı tartışıldı. Osman Paşa'nın savunma savaşına yepyeni unsurlar getirmiş olduğu, daha İkinci Plevne zaferinden sonra, bütün askerî çevrelerde kabul edilmişti. Çar'ın ve Padişah'ın kalbleri, iki zıt duyguyla, aylar boyunca, yalnız Plevne için attı.

İkinci Plevne hezimetinden sonra Ruslar, güneyde Süleyman Paşa'nın önünde de son derece kritik günler yaşamıya başladılar. Süleyman Paşa, 31 temmuzda Eski Zağra'yı Ruslar'dan geri aldı. Düşman, Şıpka boğazına çekildi. Süleyman Paşa, karargâhını Şıpka'nın birkaç kilometre güneyinde Kızanlık'ta kurdu.

20 ağustosta Şıpka boğazına büyük Türk taarruzu başladı. Taarruz, 7 gün ve 7 gece devam etti. Bu bir hafta içinde başta II. Abdülhamid olmak üzere Türk nâzır ve ileri gelenleri, Yıldız'da telgrafın başından ayrılmadılar. Süleyman Paşa'nın taarruz harekâtını dakikası dakikasına tâkib ettiler. Tam bir hafta, Ruslar'ın boğazdan söküüp atılmak üzere olduğu veya Türk taarruz gücünün kırıldığı söylentileri, bütün dünyayı heyecana verdi.

26 ağustos gecesi Süleyman Paşa, taarruz gücünü yitirmişti. Boğazdan Kızanlık'a çekildi. Devamlı taze takviye kuvvetleri alan rakibi General Gurko'yu, Şıpka boğazının sarp kayalarından söküp atamamıştı.

17 eylül gecesi Süleyman Paşa, bir sürpriz taarruzu ile boğazı düşürmek için tekrar teşebbüse geçti. Yeni aldığı takviye birliklerine güveniyordu. Fakat Şıpka geçilmedi. Bu suretle

34

34 Tuna cephesi Türk kumandanlarından Müşir Abdi Paşa.

35

35 Sıvastopol istihkâmlarını yapmakla tanınmış Rus istihkâm kumandanı Orgeneral Totleben (Alman asıllıdır)

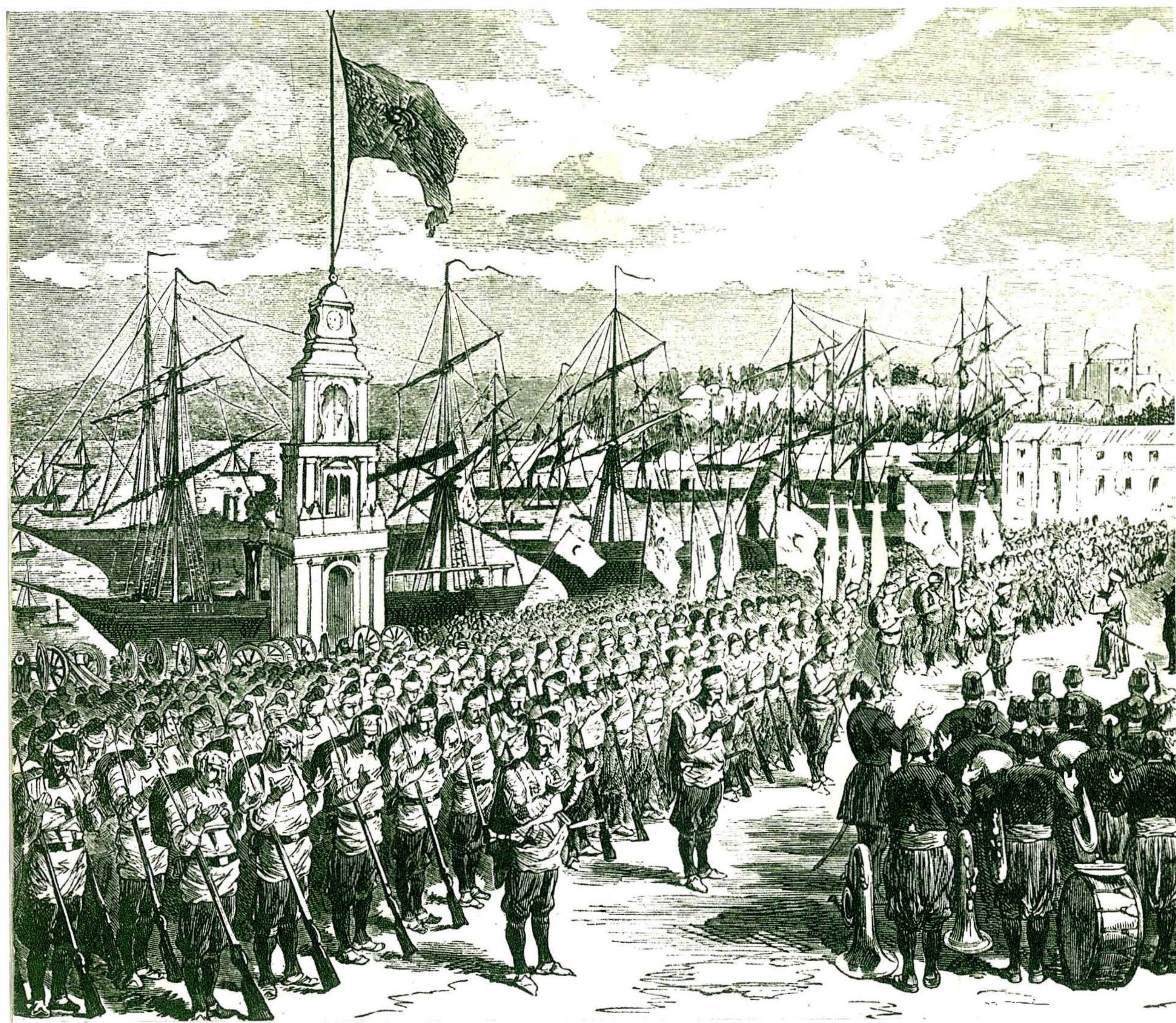
36

36 Sâlim Paşa'nın tugayı, Yürükler mevkiinde Ruslar'a karşı taarruza geçerken.

33 Eski Zağra katliâmından kurtulabilen Türk kadınları, düşman süngülerinin yaralarını, can attıkları Edirne hastanesinde tedavi ettiriyorlar.

Balkan Dağları'nın güneyindeki Cenub Ordusu ile kuzeyindeki Garb ve Şark ordularının birleşmesi imkânsız hâle geldiği gibi, Anadolu'dan ve İmparatorluğun diğer ülkelerinden gelen yeni birlikleri de dağlardan kuzeye sevketmek mümkün değildi. Mısır birlikleri bile cepheye gönderilmişti. Cenub Ordusu, Karadeniz sahilinden kuzeye geçebilirdi. Fakat bu suretle Kızanlık ve çevresi, bütün Doğu Rumeli, Edirne'ye kadar boşaltılmış olurdu. Böyle bir fırsat gözliyen atak ve kan dökmekten çekinmiyen General Gurko, Şıpka'da çakılmış oldu. Zaten Rus planı Şıpka'dan hızla inip Edirne'ye varmaktı. Büyük Rus kuvvetlerinin Süleyman Paşa'yı sayı üstünlüğüyle yenmesi muhakkaktı. Fakat Plevne'nin ümit edilmez mukavemeti, kuzeydeki iki Türk ordusunun ve mülhak tümenlerinin henüz kesin bir mağlûbiyete uğratılmaması, Rus planını aylar boyunca geciktirdi. Soğuklar yaklaşırken, Türkler daha çok bir yıpratma savaşına girişmişlerdi. Tuna'yı ve Şıpka'yı bir anda Ruslar'a kaptıran gafil Türk kumandanlarının, bilhassa Abdülkerim Nâdir Paşa'nın hatalarından sonra Türkler için stratejik harekât sahası kapanmıştı. Ancak taktik başarılar umulabilirdi.

Süleyman Paşa'nın Şıpka'yı aşamadığını gören başkumandan Müşir Mehmed Ali Paşa, ağustos sonlarında taarruza geçti. Karşısında, düşman başkumandanı Grandük Nikola'nın Lom suyunun batı kıyısı boyunca yerleşmiş büyük kuvvetleri vardı. Ruscuk'ta Tuna'ya karışan Lom suyu, Deliorman'ın batı sınırını çiziyordu. Bu topraklarda Mehmed Ali Paşa, 22 ağustosta A-

37

yazlar meydan muharebesini kazandı. 30 ağustosta geçen Karahasan muharebesinde de zafer, Türkler'in tarafında kaldı. Nihayet 5 eylül Ablova ve Kaçılova meydan muharebelerini de Ruslar kaybetti.

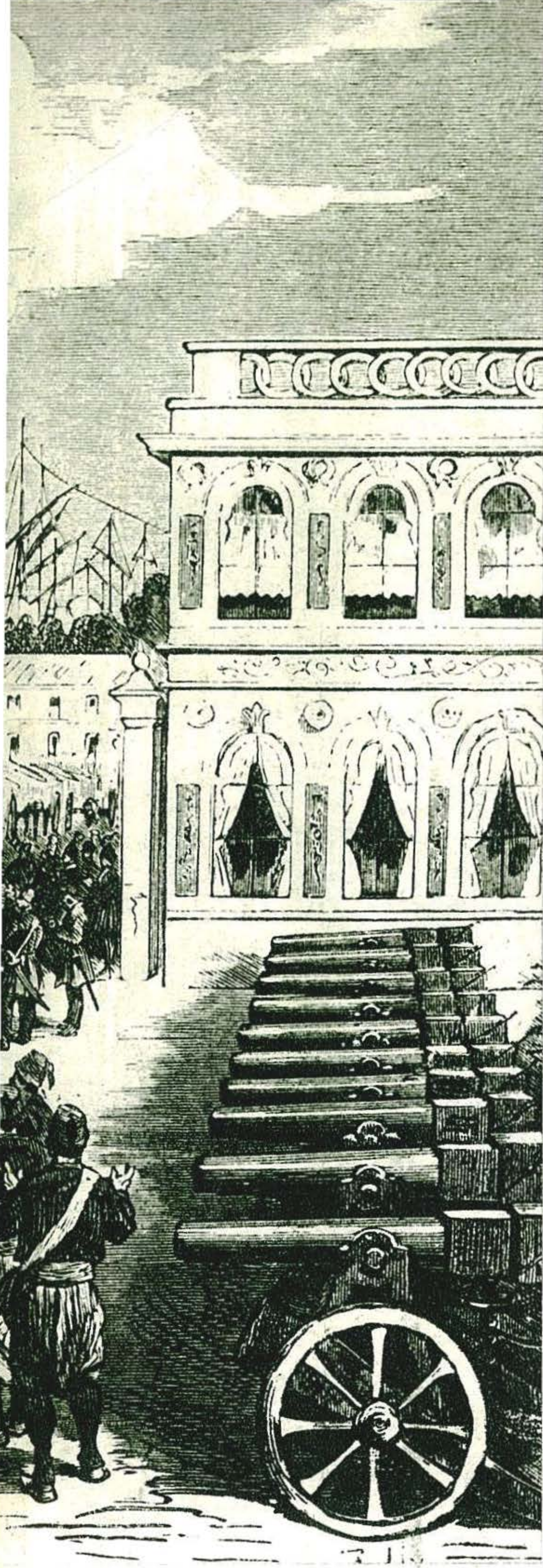
Fakat düşman, Tuna kuzeyinden devamlı şekilde takviye alıyordu. Rus kuvvetlerinin sayı üstünlüğü, çok açık şekilde artmıştı. Mehmed Ali Paşa, bu kuvvetleri yerlerinden söküp atamadı. Bir cebrî yürüyüşle de Plevne'ye varmak, yahut kuzeyden Şıpka Geçidi'ne inmek mümkün olmadı. Bunları yapabilseydi, Ruslar'ın durumları iyiden iyiye sarsılırdı. Çünkü güneyde Süleyman Paşa'nın baskısı altında olan General Gurko, iki ateş arasında mahvolurdu. Bununla beraber eylül ayı girerken, Ruslar hâlâ savaşı kazanmaktan uzak durumdaydılar; hattâ yer yer hezimet alâmetleri, büyük kayıpların verdiği mânevî çökkünlük başlamıştı. Fakat Türk ordusunda durum, çok daha kötüydü.

Ruslar, Türk kumandanlarının hatalarını her defasında değerlendirmesini bildiler. Plevne'de olduğu gibi Türk kumandanı hata yapmayınca, daima yenildiler. Nitekim Mehmed Ali Paşa, bozguna uğramak korkusundan, çok ağır hareket ediyordu. Rus genel kurmayı, Türk başkumandanının korkusunu anladı. Bu suretle Mehmed Ali Paşa eylül başında, birkaç meydan muharebesinin galibi sıfatıyle taarruza geçip, Plevne veya Şıpka'ya erişeceğine, çok değerli 2 hafta kaybetti. İyice takviye alan Ruslar da 21 eylül Çakırköy meydan muharebesinde Mehmed Ali Paşa'yı yendiler.

Bu 21 eylül, savaşın gerçek dönüm noktası oldu. Eylülün ilk üç haftasında, birkaç meydan muharebesi kaybederek sarsılmış olan Grandük Nikola'nın durumu, tehlikeliydi. Ağabeyi Çar II. Aleksandr bile cepheye ve Plevne önlerine gelmişti. Petersburg'da anarşistler Rus namusunun mahvolduğunu ileri sürüp hükümete karşı harekete başlamışlardı. Ancak Mehmed Ali Paşa, bu ortam içinde zaferi Türk silâhlarına kazandırmayı bilecek ve gerçekleştirecek kapasitede büyük kumandan değildi. Osman Paşa'nın askerî dehâsından mahrumdu. Eylülden sonra zaten bir şey yapılamazdı. Çünkü Rusya'dan gelen son tümenlerle düşmanın sayı üstünlüğü çok artmıştı.

28 eylülde Mehmed Ali Paşa, 2 ay, 12 gün süren başkumandanlık görevinden alındı. Savaşın üçüncü başkumandanı olarak, Cenub Ordusu kumandanı Süleyman Paşa tâyin edildi. Süleyman Paşa, Mehmed Ali Paşa'da olmıyan atılganlık, cür'et ve enerjisinden dolayı seçilmişti. Zira artık Türk ordusuna zaferi ancak cür'et kazandırabilirdi. Mâkul yollarla düşmanı yenmiye imkân kalmamıştı. Süleyman Paşa'nın, Üçüncü Plevne muharebesinin maddî ve mânevî neticelerini değerlendirebileceği ümit ediliyordu. Çünkü başkumandanlığa tâyin edilmesinden 17 gün önce Osman Paşa, Ruslar'ı, Plevne'de, bundan önceki ikisine benzemiyen çapta çok büyük bir hezimete uğratmıştı.

Çar II. Aleksandr ve kardeşi Grandük Nikola, son Rus ihtiyatlarını Plevne önlerine getirmişlerdi. Ruslar'ın artık elinde bir şey kalmamıştı. Ne varsa, Türk cephelerine sürmüşlerdi. Petersburg'da sarayları muhafaza eden hassa alayları ve Ukrayna Kazakları'nın süvari birlikleri bi-

38

39

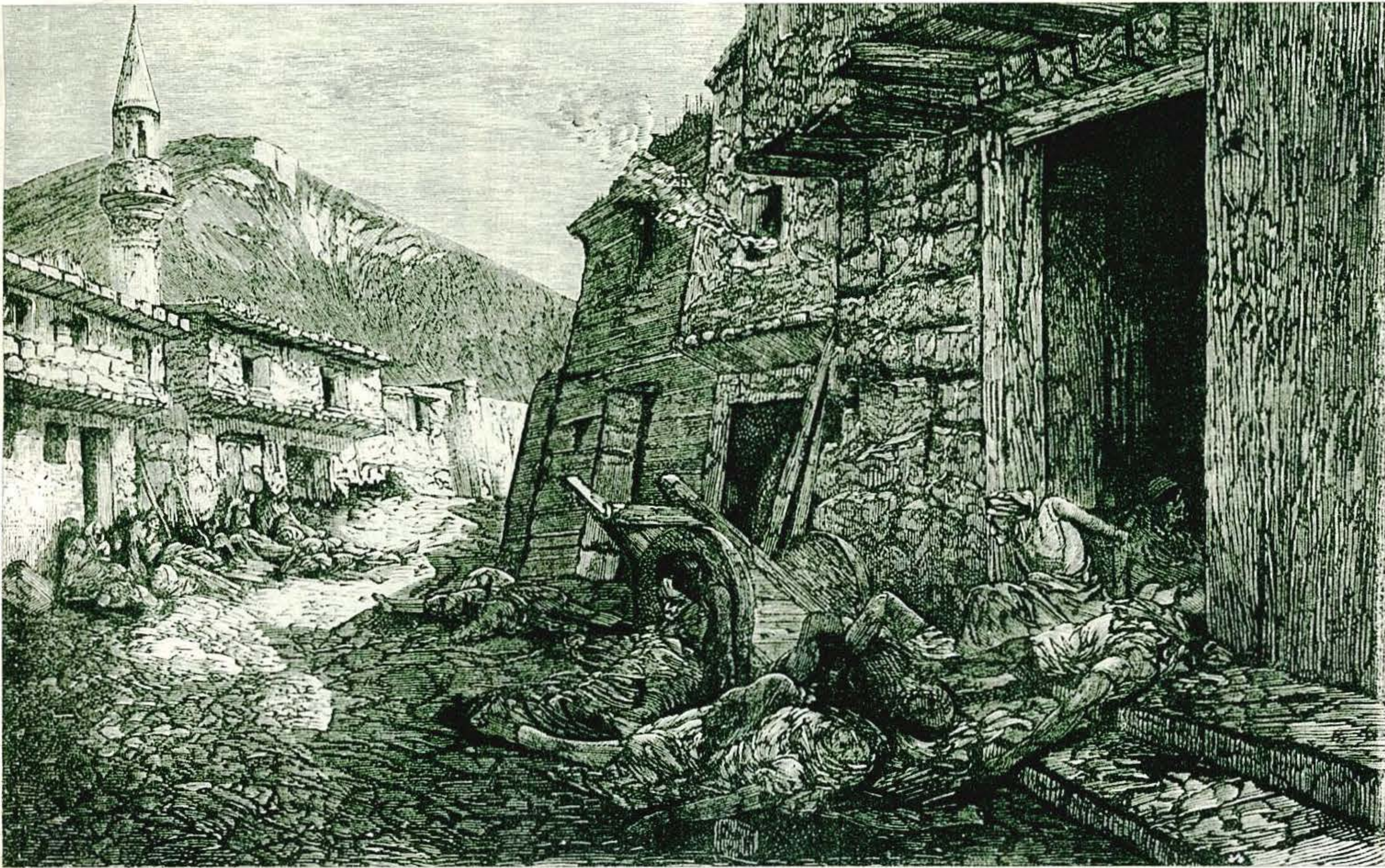
37 Batum'a sevkedilen Aydınlı bir Türk taburu, tabur imamının duâsını dinliyor.

38 Düşman tarafından ağızları burunları doğranmış Türkler'den bir grup Edirne hastanesinde.

39 Türk kurşunları ile ölen Rus kumandanlarından Alman asıllı Leuchtenberg dukası Serge.

40

41

40 Kafkas cephesinde 13 ekim Büyük Yahni meydan muharebesinde taarruz halinde bir Türk alayı.

41 Kars sokaklarında kılıçtan geçirilen Türk halkı.

42 Türk topçusu, 24 ekim Teliş meydan muharebesinde Rus tümenlerini püskürtüyor.

le Plevne cehennemi önüne yığıldı. Eylülün ilk haftası içinde Plevne önüne Ruslar, 6 yeni tümen sevketmişlerdi. Bu da yetmedi. Çar II. Aleksandr, 50.000 kişilik Romen ordusunu, Romanya Prensi I. Karol'e şu meşhur telgrafı çekerek, imdadına çağırdı:

«İmdadımıza gel! İstediğin gibi, istediğin yerden, dilediğin şartlarla Tuna'yı geç! Acele Plevne'de yardımımıza yetiş! Türkler bizi mahvediyorlar! Hıristiyanlık, dâvasını kaybetmek üzeredir!»

Bu sırada Türkler, Karadağ ve Sırbistan'la da savaşıyorlardı. Fakat Sırplar'ın Türkler'e karşı bir başarısı bahis mevzuu değildi. I. Karol, Plevne'ye yetişti. 3 piyade ve 1 süvari tümeni getirmişti. Çar, Plevne önlerindeki kuvvetlerin başkumandanlığını I. Karol'e verdi. Romanya prensine kurmay başkanı olarak meşhur istihkâm generali Tottleben verildi. Romanya prensi gibi Alman asıllı olan bu general, çeyrek asır önce Kırım Savaşı'nda Sivastopol tahkimatını yapmakla ün kazanmıştı.

Romenler, savaşın sonunda istiklâllerini kazanmak için cesur bir şekilde döğüşüyorlardı. Yıpranmamış, bakımlı ve taze bir kuvvettiler. Bununla beraber Müttefikler, Üçüncü Plevne muharebesinde de yenildiler.

Osman Paşa, 30.000 asker ve 58 topla Plevne'yi savunuyordu. Düşman, 432 topuyla geceli ve gündüzlü şehri döğüyordu. Plevne, bir Türk şehriydi. Ahali, kadın ve erkek savunmaya katılıyordu.

Plevne, Ruslar'a batı yolunu kapatıyordu. Plevne'nin doğusundan itibaren Sırbistan'a kadar uzanan yerler, başta Vidin kalesi olmak üzere, Türkler'in elindeydi. Doğuda Mehmed Ali Paşa, düşmanı Deliorman sınırında durdurmuştu. Dobruca'nın kuzeyinde de Rus birlikleri, karşılarındaki Türk birliklerinin güneye kayıp Mehmed Ali Paşa ile birleşmemesi için bekliyorlardı. Güneyde Süleyman Paşa, Şıpka yolunu kesmiş, düşmanın Balkan Dağları'ndan beriye sarkmasını önlüyordu. Ruslar, bu Adriyatik'ten Karadeniz'e kadar uzanan Türk çenberini yarmak için, önce Plevne'yi düşürmeye mecburdular. Nihayet 11 eylül 1877 günü büyük Rus taarruzu başladı.

Bu Üçüncü Plevne muharebesini de Osman Paşa kazandı. Diğer ikisinden çok daha mühim olan bu zaferde Osman Paşa 3.500 şehit ve yaralı vermesine rağmen, düşmana çok ağır darbe vurmuştu. 15.553 ölü veren Rus - Romenler, taarruzlarını durdurmaya mecbur oldular. Bu taarruzda 3'ü general olmak üzere 350 Rus subayı ölmüştü.

Üçüncü Plevne muharebesinden hemen sonra iki tarafın da durumu nazikleşti. Ruslar, Plevne önlerinde ölü ve yaralı olarak 50.000 asker harcamışlar, en ağır zayiatı bu kesimde vermişlerdi. Fakat Osman Paşa'nın durumu çok daha kritikti. Zira 3 eylülde Ruslar, Plevne'nin güneydoğusunda ve Osma suyunun doğu kıyısı üzerindeki Lofça'yı işgal etmişlerdi. Böylece Plevne, artık üç taraftan kuşatılmış oluyordu. Şimdi yalnız güneybatıda Sofya'dan cephane ve mühimmat alınabiliyordu. Sofya'dan Plevne'ye gelen Türk yardımlarının çoğunu da düşman, yolda ele geçiriyor veya püskürtüyordu.

Eylülün ikinci yarısında ve ekim içinde düşman, Plevne'ye bir daha asla taarruz etmiye cesaret edemedi. Daha çok, Türk kalesini tam bir muhasaraya almıya, muvasala yollarını kesmiye çalışıyordu. Top ateşi devam ediyordu. Şıpka'dan gelen General Gurko, 35.000 kişilik

43

43 Gornl - Dubnik'te Türk kurşunları ile ölen Rus generali Lavrov.

42

44

44 Orgeneral Skobelef, bir Rus tabyasında gece uykusunda.

45

45 Maçka meydan muharebesini yöneten Türk paşaları ve kurmay subayları.

bir kolordu ile 28 ekimde Sofya - Plevne yolunu kapattı. Bu, Osman Paşa için bir felâketti. Çünkü artık Sofya'dan da imdat alamıyacaktı. Plevne, dört tarafından çenbere alınmış, tam mânâsıyle muhasara edilmişti. Türkler'in cephanesi gittikçe azalıyordu. Halbuki böylesine büyük çapta bir muharebe, çok yüksek ateş gücü istiyordu. Türk ateş gücü düşerken, düşmanınki, nisbetsiz şekilde yükseliyordu.

Üçüncü Plevne zaferi üzerine II. Abdülhamid, Osman Paşa'ya «Gazi» unvanını vermişti. Padişah tarafından resmen bir kumandana bu unvanın verilmesi, geçmişi savaşlarla ve zaferlerle dolu olan Osmanlı tarihinde bile nadir görülen bir olaydı. Diğer Türk kumandanları, bunun üzerine Osman Paşa'yı büsbütün kıskanmıya başladılar. Plevne'yi kurtarmak için teşebbüse geçmiyorlardı. Ellerindeki kuvvetleri tehlikeye atmaktan, yenilmekten, mes'ûl olmaktan korkuyorlardı. Süleyman Paşa, başkumandanlıkta selefi olan Müşir Mehmed Ali Paşa ile Müşir Rauf Paşa'ya, Plevne yolunu açmalarını emrettiyse de, bu kumandanlar, böyle bir şeye teşebbüs bile etmediler. Kendilerinden genç olan yeni başkumandanı da kıskanıyorlardı.

Bu durumda Osman Paşa için tek çare, düşman hatlarını yarmaya çalışarak Plevne çenberinden çıkmaktı. Bu ümit de zayıftı. Çünkü düşman kuvvetlerinin sayı üstünlüğü artık kahredici bir nisbete ulaşmıştı. Fakat başka çare kalmamıştı. Cephane ve mühimmat dolayısıyle kaleyi yaklaşan 1878 yılına kadar savunmak imkânsız hâle gelmişti. 4 aralık 1877'de Ferik (sonradan Müşir) Deli Fuad Paşa, Elena meydan muharebesini kazandı. Yenilen Ruslar, 11 top ve birçok ağırlık bıraktılar. Fakat bu zaferin de neticesi alınamadı.

11 aralık 1877 günü Süleyman Paşa, Şıpka'nın kuzeyine hâkim olan Tırnova'yı geri almak ümidiyle taarruza kalktı. Fakat Maçka mevkiinde geçen meydan muharebesini kaybetti. Bu suretle, Plevne için sonuncu ümit de mahvoldu. Kış beraberinde şiddetli Balkan soğukları, açlık ve hastalık getirmişti. İki taraf da bu faktörlerle büyük zaylat veriyorlardı.

2 kasım 1877'de düşman başkumandanı Grandük Mareşal Nikola, Osman Paşa'ya çok nazik bir mektup gönderdi. Kaleyi teslim etmesini istedi. Paşa, 13 kasım tarihli, aynı nezaketle kaleme alınmış cevabında, bu teklifi reddetti. Bununla beraber Osman Paşa, aralık ayı girince, artık Plevne'yi bırakmıya ve kablise Sofya'ya çekilmiye karar vermişti. Kalın kar tabakalarından faydalanabileceğini az da olsa ümit ediyordu. Bu çekilmenin, düşmana görünmeden veya mümkün olduğu kadar geç görünerek ve gece yapılması şarttı. Sofya daha Türkler'in elindeydi. Orada Sırbistan önündeki Türk kuvvetleriyle birleşmek kaabildi.

46 Kızıltepe'ye top çıkartan Türk askerleri.

Osman Paşa, teşebbüsünü 10 aralık 1877 gecesi yaptı. Fakat düşman hatlarını cebren geçemedi. 2.500 şehit, 3.500 yaralı vermesine rağmen, Rus hatlarını yaramadı. Kendi atı bile vurulmuş ve atını öldüren aynı kurşun, sol dizinden Gazi Osman Paşa'yı yaralamıştı.

Osman Paşa, elinde kalan kuvvetleri bir hiç uğruna feda etmiye lüzum görmedi. Kurmay başkanı Mîrlivâ Tevfik Paşa'yı göndererek, teslim olacağını bildirdi. Tevfik Paşa, General Strukof'u bularak Osman Paşa'nın bulunduğu kulübeye getirdi. Bu sırada Paşa'nın dizi sarılıyordu. Strukof, Türk müşirini askerce selâmladı ve ve muhatabının oturma teklifini reddederek Osman Paşa ile esas vaziyette Fransızca konuştu. Az sonra gelen Korgeneral Ganetski, Osman Paşa'nın kılıcını aldı.

Grandük Nikola, durumu öğrenmiş ve hızla yetişmişti. Osman Paşa'nın yanına geldi. Heyecanla, parlak savunmasından dolayı tebrik edip elini sıktı. Askerlik ve esirlik kaidelerine aykırı olmakla beraber, Paşa'ya kılıcını geri verdi.

Osman Paşa, 12 aralık günü, çevresi kendisini samimî bir takdir duygusuyla seyreden Rus generalleri ile sarılı olduğu halde, onların saygı gösterileri arasında, kendileriyle Fransızca konuşarak ve askerî sohbetler yaparak Bogot'ta Çar'ın umumî karargâhına geldi.

Çar II. Aleksandr, kendisini selâmlıyan Gazi Osman Paşa'nın elini sıkarak kahramanca savunmasından dolayı tebrik etti. Paşa'nın harp esiri muamelesine tâbi tutulmaksızın Rusya'ya sevkedilmesini emretti. Bu suretle Osman Paşa, birçok Rus şehrini gezdi. Her şehirde askerî törenlerle karşılanıp uğurlandı.

Plevne macerası bu suretle bitti. Ruslar, Türk kalesini 4 ay, 23 gün kuşatmışlar ve böylece savaş, 5 aya yakın bir müddet ve düşmanın aleyhine olarak uzamıştı. Düşman, çok kritik anlar geçirmiş ve muazzam Rusya imparatorluğu, Türkiye'ye tâbi iken padişaha isyan eden, küçücük Romanya prensliğinden imdad istemiye bile mecbur olmuştu.

Plevne düşünce, burada aylardır mıhlanıp kalan 150.000 kişilik Rus - Romen ordusu serbest kaldı. Bu büyük kuvvetin, asıl cepheye sürülmesiyle, cepheyi zaten zor tutan Türk ordularının büyük darbeler yiyecekleri aşikârdı. Doğuda Müşir Mehmed Ali Paşa ile Müşir Rauf Paşa, güneyde Müşir Süleyman Paşa, artık düşmana mukavemet edemiyeceklerdi. Rus planı, Şıpka'dan Doğu Rumeli'ne geçmek, Türk ordusunu önüne katarak Edirne'yi, mümkünse İstanbul'u düşürmek ve Bâbıâlî'ye diledikleri sulh şartlarını dikte etmekten ibaretti.

47 Gazi Osman Paşa'nın Plevne'den çıkışı.

Sırbistan cephesinde de Türk kuvvetleri zayıflamıştı. Sırplar, 14 aralık 1877'de Türkler'e taarruza geçtiler. 10 ocak 1878'de Nlş'e girdiler. Aynı gün Karadağlılar Bar (Antivari) kasabasını alarak Adriyatik'e çıktılar ve 19 ocakta da Ülgün (İtalyanca: Dulcigno) limanını ele geçirdiler. Bu suretle güneyde Arnavutluk'a, bir Türk vilâyetinin (eyalet) merkezi olan İşkodra' ya doğru sarkmış oluyorlardı. Sırbistan ve Karadağ cepheleri bu haldeyken, Romanya ve Yunanistan cephelerinden de iyi haberler gelmiyordu. 24 şubat 1877'de Romenler, Vidin'i işgal ettiler ve Türkler'i Kuzeybatı Bulgaristan'dan ittiler.

Yunanistan'a gelince, Balkanlar'ın bu tek bağımsız devleti, o tarihte küçücük bir krallıktı. Furyadan faydalandı. Türkiye'ye savaş ilân etmeden, 12.000 askerle Tesalya'ya girdi.

Son ümit, Ruslar'ı Balkan Dağları'nda durdurmaktı. Fakat başkumandan olan Süleyman Paşa ile serasker kaymakamı (savunma bakan vekili) olan Rauf Paşa arasındaki şiddetli düşmanlık, bu ümidi de mahvetti. General Radetski, 9 ocak 1878'de 50.000 kişiyle Ferik Veysel Paşa'nın kolordusunu dağıttı. Veysel Paşa, 4'ü albay olan 280 subay ve 12.000 askeriyle teslim oldu. Kolordusunun diğer yarısı, karmakarışık şekilde çekildi. Bu suretle Şıpka'nın güney etekleri Türkler'den temizlenmiş, Ruslar'a Doğu Rumeli açılmıştı.

Süleyman Paşa, başkumandanlık umumî karargâhını Şıpka boğazının güneybatısında Tatarpazarcığı'nda kurmuştu. Karşısında General Gurko'nun üstün kuvvetleri vardı. Meydan muharebesi vermedi. Kuvvetlerini ezdirmek istemiyordu. Batı Trakya'da Gümülcine'ye çekildi. Burası Meriç'in değil, Arda suyunun bile güneyinde kalıyordu. 3 ocakta Sofya, 8 ocakta Şıpka boğazının az güneyindeki Kızanlık, 9 ocakta Sofya ile Tatarpazarcığı arasındaki Samakov, 14 ocakta Tatarpazarcığı, Eski Zağra'nın az güneybatısındaki Çırpan ve az kuzeydoğusundaki Yeni Zağra, 16 ocakta Şıpka boğazının kuzeyindeki Tırnova, 17 ocakta Meriç'in güney kıyısında Doğu Rumeli'nin en büyük şehri olan Filibe, 19 ocakta Cisr-i Mustafapaşa düştü. General Radetski, hiç bir esaslı mukavemet görmeden Meriç'i geçmişti.

Müşir Ahmed Eyyûb Paşa, tarihî Edirne şehrinin harab olmasından çekindiği için, Kırklareli'ne çekildi. Şehri açık bıraktı. Çekilmeden önce, düşmanın eline geçmemesi için cephanelikleri ateşlemişti. Bu yüzden tarihî Türk anıtlarının bir kısmı mahvoldu. 20 ocakta şehre giren Ruslar da, bir kısım anıtları tahrib ettiler. Şehre önce General Strukof, ardından General Skobelef'in büyük kuvvetleri girdi. 26 ocakta da Başkumadan Grandük Nikola, o zaman yalnız Türkiye'nin değil, hattâ Avrupa'nın büyük şehirlerinden biri sayılan Edirne'ye geldi.

26 ocakta Ruslar, Dimetoka'yı ve Edirne'nin güney - güneydoğusundaki Uzunköprü (Ergene)'yü, 29 ocakta Çorlu'yu, 5 şubatta Marmara üzerindeki Silivri'yi, ertesi gün onun kuzeydoğusundaki Çatalca'yı aldılar. Yeşilköy bile işgal edildi. Grandük Nikola, sulh şartlarını dikte etmek üzere, umumî karargâhını İstanbul'un o zaman «Ayastafanos» (Aya Stefanos) denen bu banliyösünde kurdu. Gazi Ahmed Muhtar Paşa tarafından iyice tahkim edilen İstanbul'a yaklaşmak üzere bir Rus teşebbüsü olmadı. Ruslar, çok zayiat vermiş halde Yeşilköy'e gelmişlerdi. İstanbul'da sokak muharebelerinde yıpranacaklarından korkuyorlardı.

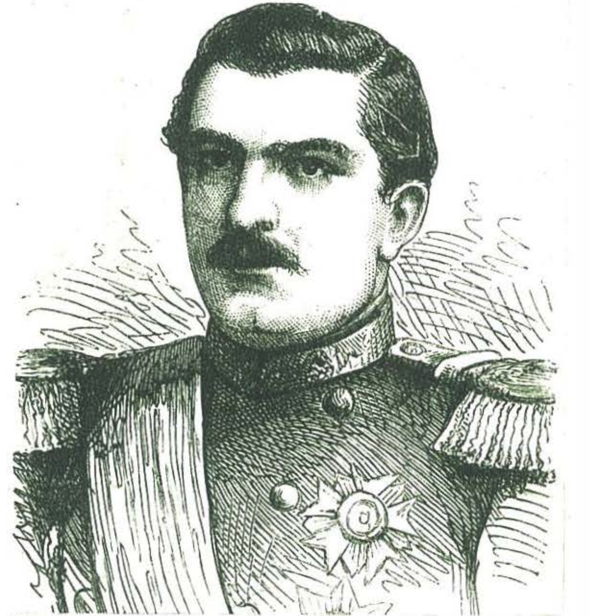
49 Serasker (harbiye nâzırı) Müşir Rauf Paşa, büyük üniforması ile.

Kafkas Cephesi

Savaşın ikinci cephesi Anadolu veya Kafkasya idi. Kesin neticenin alınacağı ve alındığı Tuna cephesi kadar mühim olmamakla beraber, burada da pek büyük savaşlar oldu.

Bu cephe, başkumandan sıfatıyle, genç ve çok kabiliyetli bir asker olan Müşir Katırcıoğlu Ahmed Muhtar Paşa'ya verilmişti. Emrinde 90.000 asker ve kale topları dışında 97 sahrâ topu vardı. Bir kolordu ile Müşir Derviş Paşa, Batum'da bulunuyordu. Erzurum kalesi de Erzurum valisi Müşir Kurd İsmail Paşa'nın emrindeydi. Erzurum, son derece tahkim edilmişti. Doğu cephesinde bulunan bu üç müşir arasında şiddetli bir geçimsizlik ve rekabet vardı. Diğer ikisi, kendilerinden genç olan Muhtar Paşa'yı kıskanıyorlardı.

Savaş patladığı anda Ruslar'ın bu cephedeki kuvvetleri ise 125.000 asker ve 189 toptan ibaretti. Fakat savaşın ilk aylarından başlıyarak büyük ölçüde takviye aldılar. Rus kuvvetlerine, Ermeni asıllı Orgeneral Melikof kumanda ediyordu.

50 Türkiye'ye isyan eden ve silâh çeken Sırbistan prensi Milan.

48 Elena zaferinde bir Rus topunu zapteden Türk süvarileri.

51 Başkumandan Müşir Süleyman Paşa, gündelik askerî emirlerini yazdırıyor.

30 nisan 1877'de General Tergukasof, bir taarruzla Bâyezid (Doğubeyazıt) kasabasını, 17 mayısta da Ardahan'ı aldı. Bu suretle Doğu cephesinde savaş harekâtı, Batı (Tuna) cephesinden çok önce başladı. Tergukasof, bu başarılardan cesaret almış, mühim bir Türk kalesi olan Kars'ı düşürmek istiyordu. Bu niyetle Kars üzerine yürüdü.

21 haziranda Muhtar Paşa, Rus generalini Halyaz meydan muharebesinde yendi. Dört gün sonra 25 haziranda bizzat Başkumandan Melikof, Zivin meydan muharebesinde Muhtar Paşa'ya yenildi. Bunun üzerine Çar, Melikof'u azletti. Çar'ın üç erkek kardeşinin küçüğü olan ve bu sırada 45 yaşında bulunan Grandük Mareşal Mihaylo, Melikof'un yerine Kafkas cephesi başkumandanlığına getirildi. Tuna cephesinde başkumandan olan Grandük Nikola, Grandük Mihaylo'nun bir yaş büyük ağabeyiydi. Son yıllarını yaşıyan Çar II. Aleksandr ise bu sırada 59 yaşındaydı.

Ruslar'ı arkadan çevirmek için Ferik Fâzıl Paşa, bir Türk tümenini bir Türk filosuna bindirerek Sohumkale'ye çıkardı. Gürcistan'ın kuzeybatısına çıkan bu tümen Ruslar'ı çok düşündürdüyse de, bir miktar düşman kuvvetini karşısında tutmaktan öteye bir faydası olmadı.

Rus ordusu, 25 ağustosta bir defa daha Türk ordusu ile açık sahrâda karşılaştı. 25 ağustos 1877'de geçen Gedikler meydan muharebesinde Muhtar Paşa, Kars ile Gümrü arasında, düşman üzerinde büyük bir zafer kazandı. Bu zafer üzerine padişah, Muhtar Paşa'ya «Gazi» unvanını verdi. Muhtar Paşa'nın «gazi» liği, Osman Paşa'nınkinden 17 gün öncedir.

Ruslar, 4 ekim 1877 Yahniler meydan muharebesinde de 74.000 askerlerine karşı Muhtar Paşa'nın 34.000 askerine yenildiler. Bu zaferde 2.500 zayiat veren Muhtar Paşa, düşmana 10.000 zayiat verdirdi.

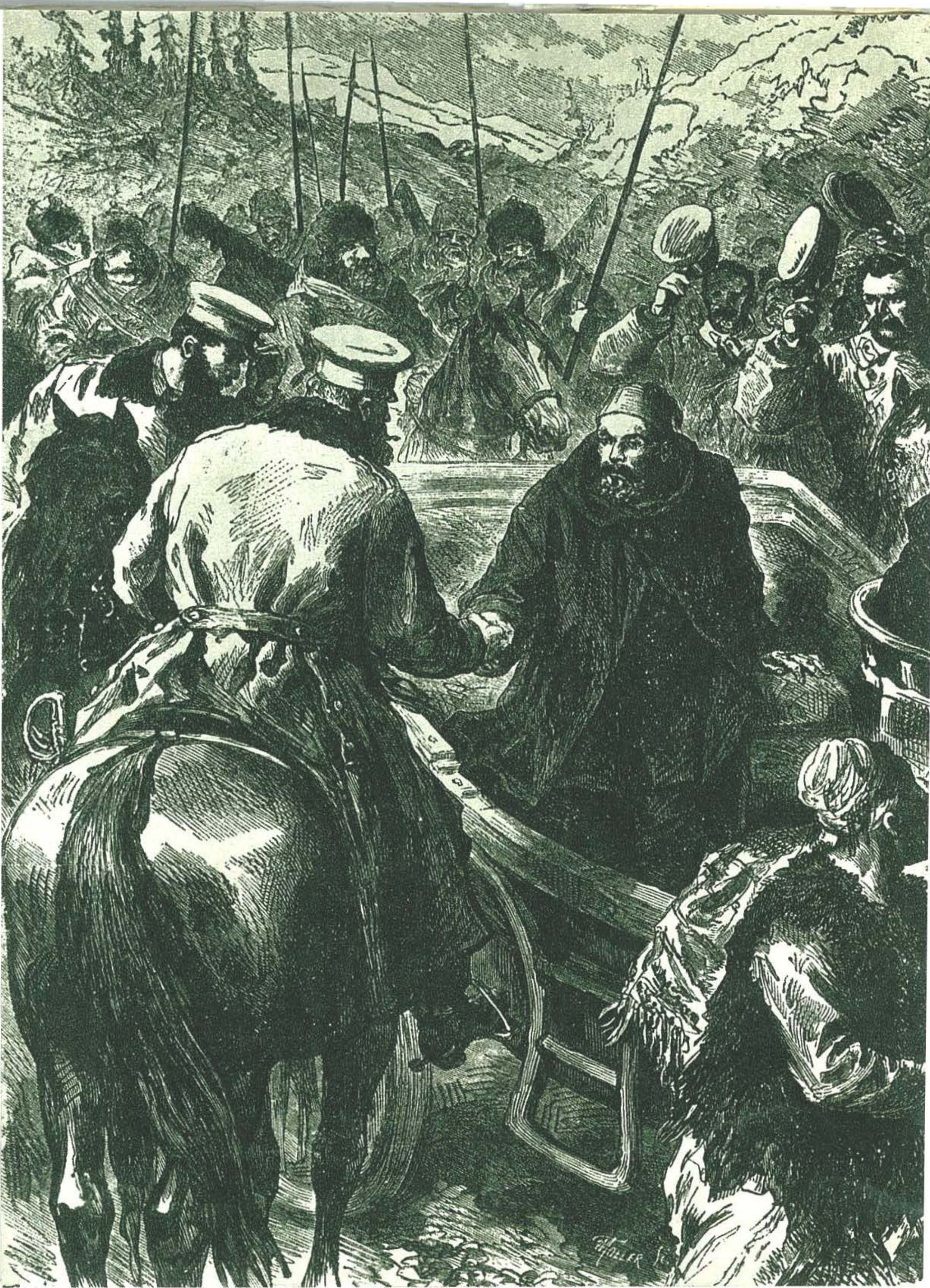
Ekimin ilk haftalarında Grandük Mihaylo, devamlı şekilde aldığı büyük takviyelerle, Türkler'le arasındaki nisbeti çok açmıştı ve bundan faydalanmıya hazırlanıyordu. Nitekim 15 ekim 1877 Alacadağ meydan muharebesi, Kafkas cephesinde dönüm noktası oldu. Muhtar Paşa'nın sayıca çok düşük ordusuna karşı Ruslar, bu meydan muharebesinde 79 piyade taburu, 27 süvari alayı ve 254 top kullandılar. 6.000 Türk askeri, Ferik Ömer ve Hacı Râşid Paşalar'la beraber esir düştü.

Bu durumda Muhtar Paşa, muharebeye devam edip elindeki orduyu büsbütün ezdirmek istemedi. 4 kasımda Erzurum'a varmak üzere çekilmiye başladı. Bu çekiliş bile, çok üstün düşmanın takibi altında yapıldığı, orduyu dağılmaktan kurtardığı ve başarı ile neticelendiği için, sonradan Avrupa harp akademilerinde kurmay namzetlerine askerî bir örnek olarak okutulmuştur.

Ancak Kars, açıkta kalmış ve kendi mukadderatına bırakılmıştı. 18 kasımda düştü. Kış da başlamıştı. Büyük zayiat veren Ruslar, Kars'la Erzurum arasında durduruldu. Erzurum'u almak istemeleri bir netice vermedi. Düşman, bütün eli silâh tutan halkı, yaşlıları, sakatları, kadınları ve çocukları tarafından savunulan Erzurum'dan atıldı.

Plevne 10 aralıkta düştüğü için bu sırada Ruslar, Batı cephesinde de netice alamamışlardı. II. Abdülhamid, Gazi Muhtar Paşa'yı İstanbul'a çağırdı ve başkentin müdafaası ile görevlendirdi. Müşir Kurd İsmail Paşa, Kafkas cephesine başkumandan oldu.

Bu suretle savaş, fiilen son bulmuştu. Fiilî savaşın sona ermesinden sonraki safhaları anlatmadan önce, bu savaşın karakteri ve vasıfları üzerinde birkaç söz söylemek ve 93 Harbi'nde parlıyan iki Türk kumandanı üzerinde çok kısaca durmak istiyoruz.

52 **Gazi Osman Paşa, esir düştükten sonra yolda rastladığı Başkumandan Grandük Mareşal Nikola'nın tebriklerini kabûl ediyor. Grandük'ün önünde Osman Paşa'yı selâmlayan şahıs, Romanya hükümdarı I. Karol'dür.**

SADRÂZAM MÜŞİR AHMED MUHTAR PAŞA HAKKINDA

Doğu cephesinin kahramanı Gazi Ahmed Muhtar Paşa, Batı cephesinin kahramanı Gazi Osman Paşa'dan 7 yaş küçüktü. 38 yaşındaydı. 32 yaşında müşir olmuştu. Kazandığı askerî başarılarla o kadar çabuk terfi etmişti ki, binbaşı iken, o zaman gene müşir olan Derviş Paşa'nın maiyetinde çok genç bir kurmay subay olarak bulunmuştu. Bu Derviş Paşa, 93 Harbi'nde, Kafkas cephesinde Muhtar Paşa'nın emrine verilmişti. Sultan Aziz'in son zamanlarında nâfia nâzırı da olan Muhtar Paşa, «Gazi» unvanını ve altın kılıcı kazanınca ünü artmış, Erkân-ı Harbîye-i Umûmîye Reîsi olmuştur. 1892'den 1908'e kadar Mısır fevkalâde komiserliğinde bulundu. 1913'de başarısız bir sadrâzamlığı bile vardır. 1918'de öldü. Matematik ve astronomi bilgini olarak da ün yapmış, eserleri Fransızca'ya ve Arapça'ya çevrilmiştir. 40 savaşa katılmış, ikisinde yaralanmış, zamanın en büyük askeri olan Mareşal von Moltke ve İmparator - Kral Franz Joseph tarafından bile askerliği takdir edilmiştir. Fâtih Camii'nin avlusuna gömülmüştür.

PLEVNE KAHRAMANI MÜŞİR GAZİ OSMAN PAŞA HAKKINDA

93 Harbi'nin en büyük ve ölümsüz kahramanı, Gazi Osman Paşa'dır. Savunma savaşında, dünya askerlik tarihine yeni prensipler getirmiş ve bütün dünya askerî tarihlerinin müttefikan beyan ettikleri üzere, tarihin en parlak müdafaa muharebelerinden birini yapmıştır. XIX. asırda Türk milletinin yetiştirdiği, gerçek dehâ sahibi tek asker olarak kabul edilebilir.

Tokatlı olan Osman Nûri Paşa, Rusya'dan İstanbul'a dönünce, halk tarafından çılgınca al-

53

54

53
Ağır Türk topları Tuna cephesinde trene yükleniyor.

54
Ruslar Türk askerlerini kurşuna diziyorlar.

55
İstanbul'a varan ve Türk göçmeni getiren trenlerden biri.

kışlanarak, araba içinde İstanbul sokaklarından geçti. Serasker (harbiye nâzırı), sonra ölünceye kadar Türk imparatorluk sarayının en yüksek görevi olan mâbeyn müşiri oldu. Bu sıfatla törenlerde padişahın arabasında, padişahın karşısında oturdu. 1900'de 68 yaşında öldü. Fâtih Camii avlusundaki türbesine gömüldü. Oğulları Dâmâd Müşir Nûreddin (1860 - 1953) ve Dâmâd Müşir Kemâleddin (1868 - 1920) Paşalar, II. Abdülhamid'in büyük kızları Zekiye (1872 - 1950) ve Naîme (1876 - 1945) Sultanlar'la evlendi. Bir oğlu daha vardır. Bu izdivaçlardan doğan torunları hayattadır. Osman Paşa'nın zevcesi Zât-ı Gül Hanım, 1940'a kadar yaşamıştır. Plevne kahramanının büyük oğlu Dâmâd Müşir Nûreddin Paşa ve zevcesi olan II. Abdülhamid'in büyük kızı Zekiye Sultan, Fransa'nın küçük bir şehrinde sefalet ve bakımsızlık içinde ölmüşlerdir.

Nâmı, **Gaziosmanpaşa (Plevne)** türküsü ile en ücrâ köşelere kadar yayılan ve ölümsüzleşen Osman Paşa'nın Plevne'de Rus kurşun ve gülleleri ile delik deşik olmuş gazi alay sancakları, II. Abdülhamid'in irâdesiyle, aynen bu yaralı halleriyle saklanmış ve askerî törenlerde, alaylarının önünden geçirilmiştir.

Nüfusunun önemli bir kısmını Balkan göçmenlerinin teşkil ettiği İstanbul'un banliyölerinden Taşlıtarla kazâsına da son yıllarda «Gaziosmanpaşa» adı verilmiştir.

SON ASIR TÜRK TARİHİNİN KARAKTERİSTİK «HİCRET = GÖÇ» FACİASI

93 Harbi, Türk İmparatorluğunun dağılmasını ve yıkılmasını haber veren büyük bir olaydır. Bu yıkılış 1912 - 13 Balkan Harbi ile başlamış ve 1914 - 18 Birinci Cihan Harbi ile tamamlanmıştır. Bu bakımdan 93 Harbi, Türkiye tarihinin en büyük felâketlerindendir. Bu harbin neticesi olarak imzalanan, zarar ve toprak kaybı bakımından çok feci olan Ayastafanos ve Berlin Muahedeleri, Karlofça'dan (1699) beri Türkler' in imzaladıkları en kötü anlaşmadır.

93 Harbi'nin felâketi, aşağıda anılacak olan büyük ülkeler kaybından ibaret olmadı. Bir milyonun üzerinde göçmen, bugünkü Bulgaristan topraklarından İstanbul'a doğru aktı; Rumeli ve Anadolu'ya dağıldı. Bulgaristan'da yarı nüfusu teşkil eden Türkler, azınlık durumuna düştüler.

93 Harbi'nden sonra ardı arkası kesilmez göç kafileleri, Türk tarihinin karakteristik bir manzarası haline geldi. Balkan Türklüğü, beş asırdır muhafaza ettiği ve anayurt saydığı toprakları bıraktı.

Türkler'i göçe, topraklarını ve servetlerini bırakarak gitmeye zorlamak için Rus müstevlîleri ve Balkanlar'ın bağımsızlık kazanan devletleri, her türlü zulüm ve baskıyı yaptılar. 93 Harbi' nin en büyük katliâmı, General Gurko'nun mâmur bir Türk şehri olan Eski Zağra Türkleri'ni toptan kılıçtan geçirmesidir. Bu şehirde kılıçtan geçirilenler arasında, bu satırların yazarının büyükbabasının babası ve bütün ailesi de bulunuyordu. Ancak o sırada 18 yaşında olan bu satırların yazarının büyükbabası, belinde bir kemer altınla Eski Zağra'dan İstanbul'a can atabilmiş, çok kalabalık olan bütün ailesini şehit vermiş, beş asırdan beri ailesinin topladığı bütün çiftliklere ve servete el konulmuştur. 93 Harbi'ne ait binlerce Türk ailesinde bugün de buna benzer hâtıralar unutulmamıştır.

Savaş, Plevne'de olduğu gibi iki tarafın kahramanlık, şövalyelik ve nezaketiyle geçmedi. Türk ordusundan fazla, Bulgaristan'da oturan sivil Türkler kayba uğradı. Bulgarlar'la beraber Rus askerleri, kumandanlarından aldıkları tâlimatla, sistemli şekilde ve bir ırk savaşı hâlinde Türkler'i doğradılar. Bu iş, Slav barbarlığına yakışan en feci ve akıl almaz işkence sahneleri içinde cereyan etti.

90 YIL ÖNCE TÜRKİYE İLE RUSYA'NIN GÜÇLERİ ARASINDAKİ FARK BÜYÜK DEĞİLDİ

93 Harbi'nin çok mühim ve düşünülmeye değer tarafı, tâkib ettiği seyirdir. Savaş başlarken, Türkler'in yenileceği kesin değildi. Avrupa mahfillerinde Rus zaferi ancak muhtemel görülüyor ve sınırı çizilemiyordu. Türk devlet adamları, hattâ kumandanları içinde, zaferi Türkiye'nin kazanacağını açıkça ve mes'ul yerlerde müdafaa edenler vardı. Türkler, Ruslar'ı Tuna üzerinde durdurabilirlerdi. Fakat yeterli kumandanlar ve kumanda birliği olmaması yüzünden iyi bir savunma yapılamadı. Ancak yukarıda nakledildiği gibi Ruslar, savaş boyunca kritik anlar yaşadılar, birçok muharebeler kaybettiler, Türk ordusu kadar ağır zayiat verdiler ve ancak 1877 kışına doğru neticeye gidebildiler. Bu savaşta Türkiye, yalnız dünyanın en büyük askerî imparatorluklarından biri olan ve sınırları bugünkünden daha dar olmıyan Rusya'ya karşı değil, Rusya'nın yanında Romanya, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan gibi 4 Balkan devletine karşı, tek başlarına müttefiksiz vuruştu. Türkler, zaferler kazandılar, başarılı durumlara erlştiler; fakat bunları değerlendiremediler. Bugün Rusya ile Türkiye'nin güçleri arasındaki korkunç mesafe hatırlanırsa, 90 yıl önceki Türkiye'nin dünya üzerindeki durumu ve payı, daha iyi anlaşılabilir. Halbuki 90 yıl önceki Türk imparatorluğu, Tanzimat'ın hayatiyet aşısına rağmen, inhitat çağını yaşıyan bir devletti.

55

56 **Bir Türk ağır bölüğü, Karadağlı âsilerle gerilla muharebesinde.**

Ayastafanos ve Berlin Muahedeleri

Bâbıâlî, 19 ocak 1878'de Rusya'dan mütareke istedi. II. Abdülhamid, Kraliçe Victorla'ya, sulha tavassut etmesi için bir telgraf çekti. Bunun üzerine İngiltere Kraliçesi, Çar'a telgraf çekti ve bu suretle mütareke mümkün olabildi. Hâriciye Nâzırı Server Paşa ile Müşir Nâmık Paşa, Kızanlık'a Grandük Nikola'nın karargâhına trenle gittiler. Buna rağmen Nikola, ancak 31 ocak 1878'de Edirne'de mütarekeyi kabul etti. Ruslar büyük zayiat vermişler ve son güçlerini harcamışlardı. İstanbul'a girmek istemek gibi çok yıpratıcı yeni bir savaşa başlamaya ve milletlerarası meselelerle karşı karşıya gelmiye kudretleri yoktu. Avrupa, Rus zaferini, Hıristiyan'lığın Müslümanlık üzerine galebesi olarak alkışlamış, fakat Rusların Boğazlar'a yaklaşmaları üzerine artık ciddî bir telâşa kapılmıştı.

9 ay, 7 gün süren savaşa Edirne Mütarekesi son verdi. Bu arada 11 ocak 1878'de, Karadağ'a bir kazâ bırakmamak uğruna bu savaşa atılanlardan Sadrâzam İbrahim Edhem Paşa, aziedilerek Viyana büyükelçiliğine gönderildi. Sırasıyle Ahmed Hamdi Paşa (24 gün), Ahmed Vefik Paşa (49 gün), Sâdık Paşa (31 gün), 5. defa olarak Mütercim Rüşdü Paşa (7 gün), nihayet 6 defa hariciye nâzırlığını işgal eden ve büyük bir diplomat olan Safvet Paşa (6 ay) 63 yaşında olduğu halde, sadrâzamlığa getirildi.

Ermeni Patriği Narses, Grandük Nikola'yı Yeşilköy'de ziyaret etti ve Doğu Anadolu'da bağımsız bir Ermenistan kurulması için Rusya'nın yardımını istedi. Bu adam, bir Türk vatandaşı ve padişahın bir tab'ası idi.

İşgal ordularının umumî karargâhını Yeşilköy'de kuran Rusların maksadı, büyük devletleri işe karıştırmadan, el çabukluğu ile mağlûp Osmanlı devletine sulh şartlarını dikte etmekti. Hiç bir zaman yürürlüğe girmiyen 3 mart 1878 Ayastafanos (Yeşilköy) Anlaşması, Rusya'nın bu endişesi içinde imza edildi. Edirne Mütarekesi üzerinden henüz 31 gün geçmişti.

Henüz hariciye nâzırı olan Türk başmurahhası Safvet Paşa, Türkler'in tarihleri boyunca asla imza koymadıkları kadar feci olan bu anlaşmayı, ağlıyarak imzaladı. İkinci murahhas, Berlin Büyükelçisi Sâdullah Bey (Paşa) idi. Rusya nâmına, eski İstanbul Büyükelçisi General Kont İgnatief ve Nelidof imza attılar.

Ayastafanos Muahedesi, 29 madde içinde Osmanlı devleti için en feci şartları içine alıyordu. En mühim maddeleri, anormal büyüklükte bir Bulgaristan'ın teşekkülüne aitti. Türkiye'ye tâbi bir prenslik olacak olan bu yeni muhtar (iç işlerinde bağımsız) Balkan devleti, gerçekte Rusya'nın nüfuzunu ılık sulara, Ege Denizi'ne kadar getirecekti. Zira bu Bulgaristan, Ege Denizi'ne çıkıyor ve bu suretle doğrudan doğruya Osmanlı İmparatorluğu'nun idaresinde kalan Rumeli, biribirinden ayrı üç parçaya bölünmüş oluyordu. Rusya'nın kuklası olacağı muhakkak bulunan bu Bulgaristan, bugünkü Bulgaristan'ı içine almakla kalmıyor, Makedonya, Batı Trakya, hattâ Kırklareli'ni ihtivâ ediyordu. Karadağ büyümekte, Romanya Dobruca'yı ve Sırbistan da Niş sancağını almakta ve bu üç tâbi prenslik, Türkiye'den tamamen ayrılarak bağımsız olmakta idi. Kars, Ardahan ve Doğubeyazıt sancakları ile bu arada Batum kazâsı, doğrudan doğruya Rusya'ya bırakılıyordu.

Ayastafanos Muahedesi, Rusya'nın Türkiye'ye karşı beslediği kötü niyetlerin ölümsüz, fakat asla yürürlüğe girmiyen bir vesikası olarak kaldı. Zira 4 ay, 11 gün sonra imza edilen Berlin Muahedesi, bu anlaşmayı tamamen iptâl etti. Rusya, Türk donanmasının en yeni 6 zırhlısına da göz dikmişti. Bu gemilerin, harp tazminatının bir kısmı olarak kendisine verilmesi için çok ısrar etti. Fakat II. Abdülhamid, hayatta ve tahtta bulundukça kat'iyen bu gemilerin terki şartını ihtivâ eden bir muahedeyi tasdik etmiyeceğini, her türlü baskıya ve hiç bir şekilde boyun eğmiyeceğini Grandük Nikola'ya bildirdi. Rusya, zırhlıları istemekten vazgeçti.

13 şubat 1878'de Meclis-i Meb'ûsân'ın irâde-i seniye ve hükümet kararı ile süresiz tatili ve bu suretle I. Meşrutiyet'in hukukan olmasa bile fiilen son bulması yanında 20 mayıs 1878'de Ali Suâvi Efendi'nin tertipiediği Çırağan baskını, Türk imparatorluğunun iç düzenden de mahrum bulunduğunu gösteriyordu. Hükümdarın ve hükümetin bütün dikkati, Ayastafanos Muahedesi faciasını iptâl ettirmek için dış faaliyete çevrilmişti. Büyük devletlerin kuşku ve menfaatlerine düşkünlüklerinden faydalanılarak, Rusya'ya karşı mükemmel bir oyun sahneye kondu.

Ayastafanos Muahedesi, bütün büyük devletlerin tabiî tepkisiyle karşılaştı. Şimdi II. Abdülhamid, bu tepkiyi, Osmanlı devletinin en lehine olacak şekilde değerlendirmiye çalışıyordu. Zira Ayastafanos, çarlık devletini, asırlık hulyasına kavuşturuyor, vasıtalı olsa da, Akdeniz'e indiriyor, Balkanlar'da Türkiye ve Avusturya - Macaristan imparatorluklarının nüfuzuna çok büyük darbe vuruyor, Türk ve Cermen üstünlüğü yerine Slav üstünlüğünü geçiriyordu. II. Abdülhamid, bütün diplomatik oyunları oynadı ve kazandı. Bu hususta, Rusya'nın 93 Harbi'nden, yeni bir savaşı göze alamıyacak derecede bitkin çıkması ile İngiltere'nin yardımı, Türkiye lehinde çok mühim iki faktördü. Tabiî İngiltere'nin diplomatik baskısını temin için bu devleti yemlemiye, mağlûp Osmanlı devleti mecburdu.

İngiltere, Kıbrıs adası ile tatmin edilecekti.

57

58

57
Balkanlar'dan kaçan Türk göçmenleri, Anadolu'ya iskân edilmek üzere kayıklarla Üsküdar'a geçiriliyor.

58
Rus katliâmından kaçabilen Türk göçmenleri, bir Türk trenini tıkabasa doldurduktan sonra, kar altında İstanbul'a varıyorlar. Bu satırların yazarının büyükbabası da bu göçmenlerin arasındadır.

59

60

59
Rus generalleri, Yeşilköy'de, zaferlerini, dinî bir âyinle kutluyorlar.

60
Orgeneral Kont İgnatief, Safvet Paşa'ya imzalanmak üzere bulunan meş'um Ayastafanos Muahedesi'nin Fransızca metnini son defa okuyor.

61
Mütakere istemek üzere Edirne'ye gelen Türk hey'eti.

Bu yıllarda İngiltere, dünyanın en güçlü, zengin ve ileri devleti idi. Gerçi bu vasıflarını bir asırdan fazla bir zamandan beri devam ettiriyordu. Fakat bu yıllarda, şevketinin belki şâhikasına erlşmişti. Dünya denizlerine ve bu denizler üzerindeki belli başlı stratejik noktalara (Malta, Cebelitârık, Singapur, Hong - Kong vs.) hâkimdi. Kıbrıs ile Doğu Akdeniz'i de tutmak başlıca emeliydi. 1857 Sipâhî İhtilâli üzerine İngiltere, zaten çoktan beri artık sözde kalmış olan Timuroğulları'nın Hindistan imparatorluğunu ilga etti. Hindistan'ın son Türk padişahı, Timuroğlu II. Bahâdır Şah, Delhi'deki sarayından alınıp Birmanya'da Rangun'a sürüldü. Bununla beraber İngiltere, hemen kendi hükümdarına Hindistan tâcını giydirmeye cesaret edemedi. Ancak 93 Harbi'nin Avrupa kadar Asya'yı da velveleye veren büyük kargaşalığı içinde Kraliçe Victoria, «Hindistan İmparatoriçesi» ilân edildi. Victoria'dan sonra daha 4 İngiltere kralı, bu titri taşıyacaklardır. Gerçekten 93 Harbi'nin akisleri büyük oldu. Hindistan'da, Kafkasya'da, Türkistan'da ve başka İslâm ülkelerinde, platonik mahiyette kalsa da, Türkiye lehinde büyük gösteriler oldu.

Kıbrıs'ın idaresini «geçici ve şartlı olarak» İngiltere'ye bırakan 4 haziran 1878 tarihli İstanbul Muahedesi'ni, Safvet Paşa imza etti. Kıbrıs, hukukan Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olmakta devam ediyor, yalnız idaresi İngiltere'ye bırakılıyordu. Adanın gelir fazlası her yıl İstanbul'a gönderilecekti. Eğer Rusya, Doğu Anadolu'da işgal ettiği 3 Türk sancağını Türkiye'ye geri verirse, o tarihte, Kıbrıs'ta otomatik olarak İngiltere idaresi son bulacak ve Bâbıâlî'nin idaresi başlayacaktı. Zaten Kıbrıs'ın bırakılmasının sebebi, Rusya'nın Anadolu'da 3 sancak dışında Türkiye'ye toprak tecavüzü halinde, İngiltere'nin hemen yardımını sağlıyacak bir üs verilmesiydi. İngiltere, Rusya'nın Anadolu'ya tecavüzüne karşı, savunmaya yeterli askerî ve bahrî yardımı tekeffül ediyor, tabiî Ayastafanos Muahedesi' nin en kötü şartlarını Türkiye lehine değiştirmek için de bütün nüfuzunu kullanmayı vâdeyliyordu. Bu suretle Kıbrıs'ta 309 yıllık Türk idaresi fiilen son buluyordu. Fakat hukukan ada, ancak 1914'te Osmanlı devletinden ayrılacak ve resmen İngiltere'ye ilhak edilecektir. Bu sırada Türk nüfusu adada çok kalabalıktı. Fakat bunlar hemen Anadolu'ya göçe başladılar ve zamanımıza kadar bu göçün arkası kesilmedi.

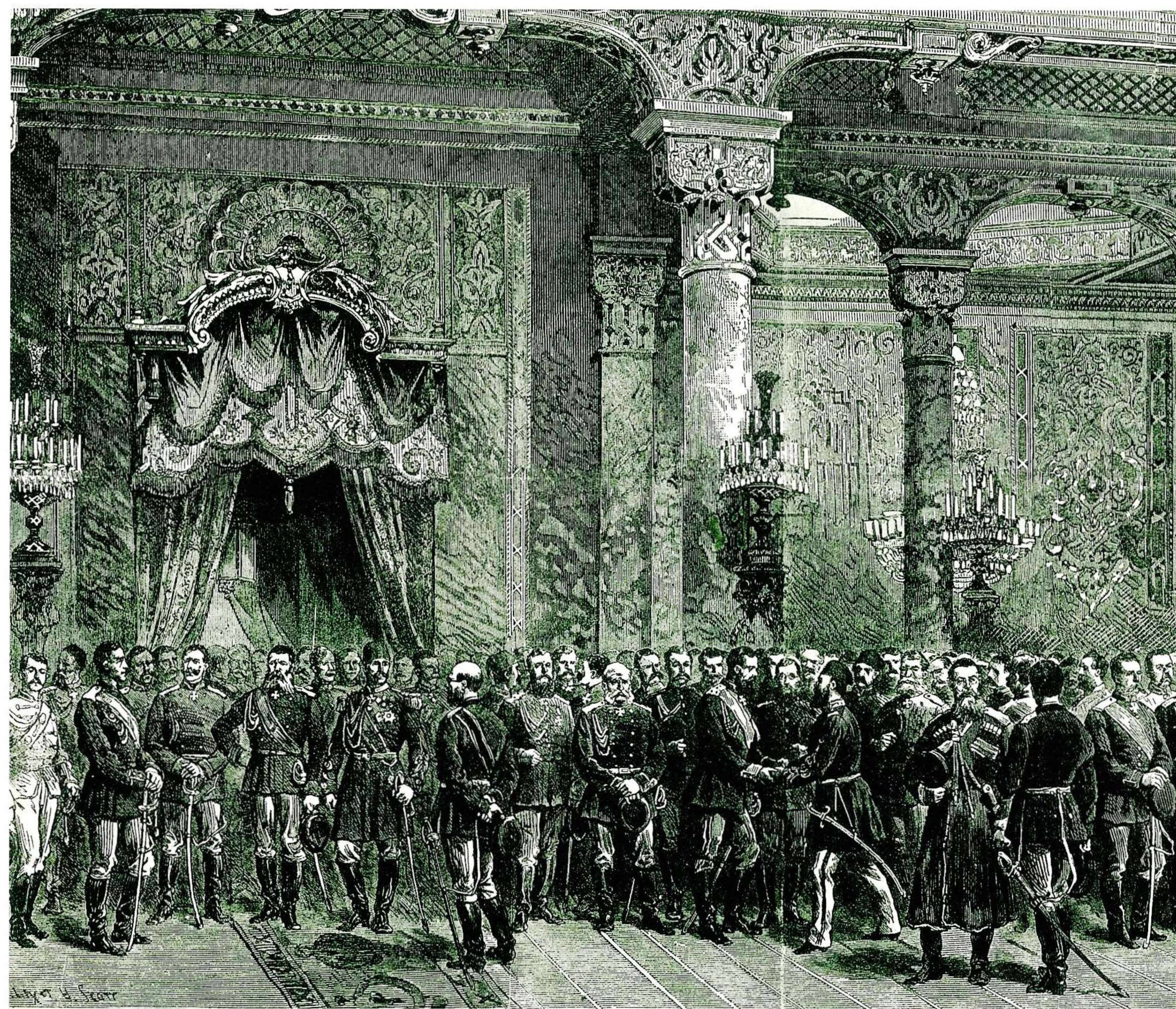
XIX. asırda Avrupa'nın siyasî coğrafyasını çizen sonuncu büyük muahede, Berlin Muahedesi'dir. Ondan öncekiler, 1815 Viyana, 1856 Paris ve 1871 Versailles muahedeleridir. Berlin anlaşması, Ayastafanos'ta imza edilen vesikayı iptâl ediyor, Türkiye'nin Balkanlar'daki vaziyetini pek zavallı bir hâle düşüren ve Rusya'yı Balkanlar'ın efendisi kılan maddeleri, Bâbıâlî' nin lehine düzeltiyordu. Avrupa siyasî tarihinde bir dönüm noktası teşkil eden Berlin Konferansı'na, iki hasım taraftan, Türkiye ile Rusya'dan başka diğer Avrupa büyük devletleri olan İngiltere, Almanya, Fransa, Avusturya - Macaristan ve İtalya da katılıyordu. Konferansın sonunda imzalanan muahede 64 madde idi. Konferansa, Almanya imparatorluk şansölyesi (federal başbakan) Prens von Bismarck başkanlık etti. Diğer devletleri, başbakanlar ve dışişleri bakanları temsil ediyordu. Bu arada İngiltere başmurahhası, başbakan Lord Beaconsfield yani meşhur Disraeli idi. Türk murahhasları, nâfia nâzırı Karatodori Paşa, Müşir Mehmed Ali Paşa ve Berlin Büyükelçisi Sâdullah Bey (Paşa) idi. Sadrâzam Safvet Paşa gibi o sırada Türkiye'nin malik olduğu en iyi diplomatın baş-

62

62 Berlin Kongresi'nin ünlü siması: İngiltere başvekili Lord Beaconsfield (Benjamin Disraeli). Türk dostu olarak tanınmıştır.

61

63

murahhas tayin edilmemesi, II. Abdülhamid'in hatası olmuştur. Konferans, 31 haziranda açıldı. 31 günde 20 celse akdetti. Muahede 13 temmuz 1878'de imza edildi.

1871'de III. Napoléon'un düşmesinden beri kara Avrupası'nın bir numaralı siyasî şahsiyeti, Prens von Bismarck olmuştu. Almanya da, 65 yıllık bir fâsıladan sonra ikinci defa imparatorluğunu kurmuş (II. Reich), İngiltere'den sonra dünyanın en güçlü devleti seviyesine yükselmişti. Ordusu, yeryüzünde birinci idi. Almanya'nın muvafakati olmadan, milletlerarası bir meselenin halledilmesi, imkânsız hâle girmişti.

Bismarck, Rusya'ya taraftar bir siyaset güdüyordu. Fakat kara Avrupası'nda son sözün Berlin'de söyleneceğini ispat etmek dâvasında idi.

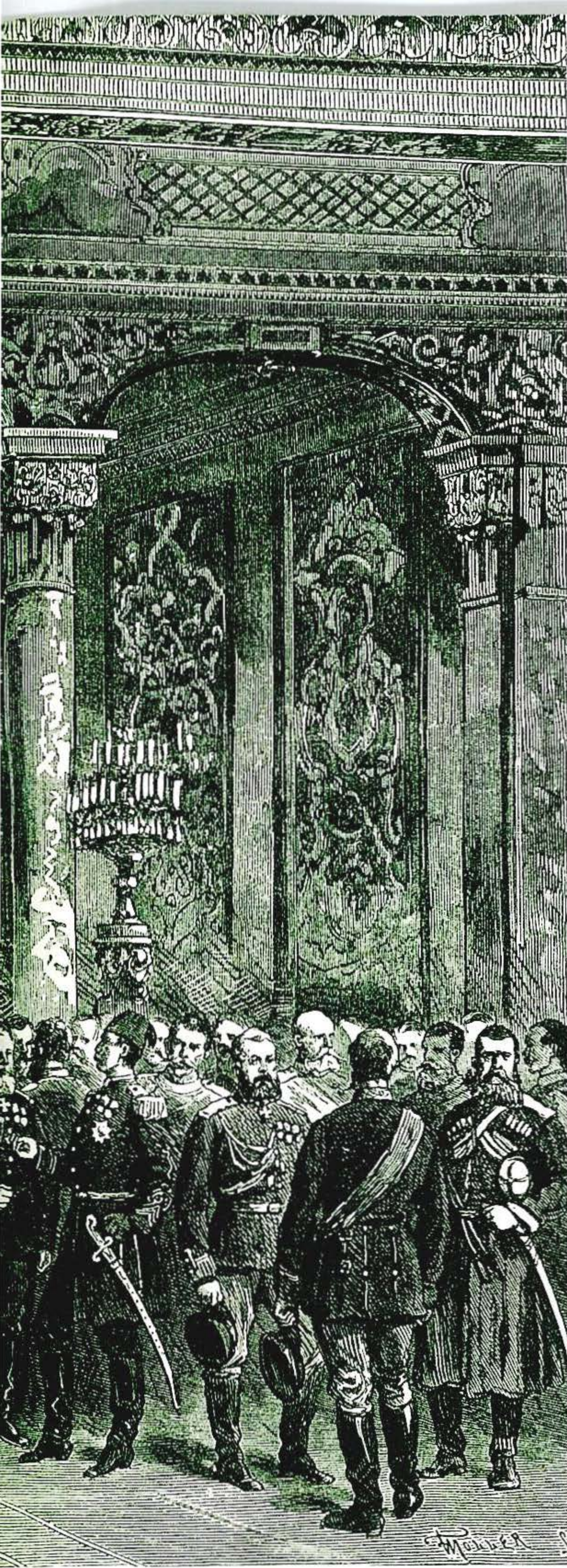
II. Abdülhamid, Kıbrıs tâvizini vermiye mecbur kalmakla beraber, İngiltere'yi, Rusya'nın aleyhinde kaabil olabildiği derecede kışkırtmıştı. Berlin Muahedesi, çok zararlı olmakla beraber Ayastafanos faciasını pek çok hafiflettiği için, II. Abdülhamid'in meşhur şahsî diplomasisinin bir şâheseridir. Tabiatiyle Türkiye, savaşta yenilmişti. Bahis mevzuu olan, Osmanlı devletine daha az zararlı şartlarla bir sulh temin etmekti.

Muahede Rusya'da duyulur duyulmaz, büyük bir memnuniyetsizliğe ve ümitsizliğe sebep oldu. Çar'ın prestiji sarsıldı. Rusya, büyük fedakârlıklarla kazandığı savaştan, kayıplarını telâfi edecek kazançla çıkamadı. Bundan sonra Balkan Harbi'nin arifesine kadar Rusya, Balkanlar'a dönecek cesareti edinemedi. Uzak Doğu ve Orta Asya işleriyle uğraştı.

Berlin Muahedesi, Türkiye'yi Balkanlar'dan tasfiye etmiyor, bilakis Balkanlar'daki hayatını, 1913'e kadar 35 yıl uzatıyordu. Bununla beraber şartlar, harpden önceki duruma nisbetle, Osmanlı devleti için, yıkım denecek mahiyette ağırdı. Rusya'yı Balkanlar'dan uzaklaştırıyor, asıl kazançlı olarak Balkan devletçikleri ortaya çıkıyordu. 1699 Karlofça Muahedesi'nden sonra Türkiye'yi Avrupa'dan tasfiye eden ikinci büyük muahede olan Berlin anlaşması, bu bakımdan dönüm noktası teşkil ediyordu. Asıl tasfiye, 1913 Bükreş Muahedesi ile olacak, Avrupa Türkiyesi, Doğu Trakya'dan ibaret kalacaktır.

Toprak değişiklikleri dışında en mühim maddeler, Bâbıâlî'yi Doğu Anadolu'da Ermeniler ve Makedonya'da Hıristiyan unsurlar lehine ıslahata zorlıyan maddelerdi. Her iki madde de son derece tehlikeliydi. II. Abdülhamid, büyük devletler arasındaki rekabetten faydalanarak, bu maddeleri asla tatbik etmedi ve tehlikeyi bertaraf etti.

Türkiye, Rusya'ya 802.500.000 altın frank savaş tazminatı ödiyecekti. Bu tazminat, 350.000 altınlık taksitler halinde verilecekti. Tazminatın ödenmesi II. Abdülhamid'in saltanatı boyunca devam etti. Ruslar, Ayastafanos'ta Bâbıâlî'ye 1.410.000.000 ruble (245 milyon Osmanlı altını) tazminat kabul ettirmişlerdi. Berlin Muahedesi, bu tazminatı 310.000.000 rubleye indirmiştir.

65

65 Orgeneral Nepokoiçski, Vezir Server Paşa, Nelidof, Başkumandan Grandük Mareşal Nikola ve Müşir Nâmık Paşa, mütareke şartlarını görüşüyorlar.

64

63 Beylerbeyi Sarayı'nda Ayastafanos Sulhu vesilesiyle verilen kabul resminde Türk ve Rus kumandanları. Resmin en başındaki genç, Başkumandan Grandük Nikola'nın oğlu Nikola Nikolayeviç'tir. Resmin tam ortasında General Skobelef'in elini sıkan Türk, Gazi Osman Paşa'dır. Onun ardında, ön tarafta, yüzü dönük gözlüklü ve Kazak kıyafetli Rus, General Baba Skobelef, yani Osman Paşa'nın elini sıktığı generalin babasıdır. Sol taraftaki Türk, Müşir Rauf Paşa'dır. Onun sağındaki çatal sakallı, Bulgaristan'da on binlerce Türk'ün katledilmesi emrini veren General Gurko'dur. Sağda sol tarafı görülen fesli zat, o zaman ferik olan Müşir Deli Fuad Paşa'dır.

64 İşgal edilen Türk topraklarındaki camilere konmak üzere Rusya'dan sevkedilen çeşitli büyüklükteki çanlar.

66

padışaha ait bir ülke sayılıyor, fakat Kıbrıs'ın İngiltere tarafından idare edilmesi gibi, Bosna - Hersek de Avusturya - Macaristan tarafından yönetiliyordu. Bu idarenin ne kadar devam edeceği, ülkenin hangi tarihte Türk idaresine geri verileceği veya verilmiyeceği, tasrih edilmemişti. Bosna - Hersek'i Avusturya imparatorluğu ile Macaristan krallığı ortaklaşa idare edeceklerdi. Tıpkı Almanya'nın 7 yıl önce Fransa'dan aldığı Alsace - Lorraine'in hiç bir Alman devleti veya Prusya tarafından değil de, Almanya imparatorluğu tarafından idaresi gibi. Bosna - Hersek'in yarısı Müslüman, yarısı Hıristiyan'dı. Hıristiyanlar da birlik teşkil etmiyor, Ortodoks Sırplar ve Katolik Hırvatlar'dan teşekkül ediyordu. Aynı dili, Sırp - Hırvatça'yı konuşuyorlar, fakat Müslümanlar Arab, Sırplar Slav, Hırvatlar Latin alfabesini kullanıyorlardı. Müslüman Bosna - Hersek Slavları'na «Boşnak» deniyordu. Ülkede ehemmiyetsiz sayılabilecek derecede çok az Türk ve Arnavut vardı.

Bosna - Hersek'te Avusturya - Macaristan idaresinin kurulması çok zor oldu. Avusturyalılar, daha yıllarca Türk valisini makamında bırakıp onun adına idareyi yönetmiye mecbur oldular. Zira Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmak istemiyen Boşnaklar kadar, Sırbistan'a katılmak istiyen Bosna Sırpları da, yıllarca Avusturyalılar'la savaştılar. Bosna - Hersek, bir hiç uğruna kana boyandı.

Ayastafanos Muahedesi, Bosna - Hersek'i, Türkiye'de bırakıyordu. Böyle olduğu halde Berlin Kongresi'nde kudretli esen Cermenlik havası, ülkeyi Avusturya'ya verdi. Bu, son derece zararlı oldu ve sonunda Cermen'liği kayba uğrattı. Zira bu suretle bir Slav ülkesinin hâkim unsuru Cermen olan Avusturya ve Tûrânî olan Macaristan'a bırakılması, Rusya'da büyük kin uyandırdı. Balkanlar'daki Panslavist Rus siyasetinin iflâsını gösterdi. 93 Harbi'nin galibi Rusya, Cermen'likten prestijine ağır bir darbe yedi. Bu tarihten sonra Rusya - Avusturya münasebetleri bir türlü düzelmedi ve Birinci Cihan Savaşı'nı patlatacak ortama doğru yürüdü.

Berlin Muahedesi'ne göre, iç işlerinde bağımsız (muhtar), fakat Türkiye'ye tâbi ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçasını teşkil eden bir

Yunanistan'dan yarım asır sonra, Balkanlar'da 3 bağımsız devlet daha doğuyordu: Romanya, Sırbistan ve Karadağ prenslikleri. Bu devletler, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılıyor ve Türkiye'ye tâbiiyet yoluyla bağlılıkları kaldırılıyor, tam istiklâle kavuşuyorlardı. Bu suretle Balkanlar'da 4 Ortodoks devlet ortaya çıkıyordu. Bunların yalnız ikisi, Sırbistan ile gene bir Sırp devletçiği olan Karadağ, Slav yani Ruslar'la aynı asıldandı. Romenler Latin, Yunanlılar ise başka akrabaları bulunmıyan bir Hind - Avrupa (Ârî) kavmi idi.

Türkiye'den ayrılan üç yeni Balkan devletinin, Türkiye'ye bağlı muhtar (iç işlerinde bağımsız) birer devletken sahip oldukları sınırlar da genişletiliyor, Osmanlı devletinden toprak alıyorlardı. Sırbistan'a Niş sancağı veriliyordu. Bu suretle Doğu Morava boyları Sırbistan'a geçiyor ve buradaki Türk nüfus, göçe zorlanıyordu. Karadağ'a, birkaç kazâ bırakılıyordu. Bar (Antivari) iskelesini alarak ilk defa olarak denize, Adriyatik'e çıkıyordu. Karadağ'a bırakılan topraklardan Plav nahiyesinin halkı Müslüman ve Arnavut'tu. Bunlar, Karadağlılar'ı silâhla kovdular. Bunun üzerine, muahede hükümlerine rağmen bu nahiye, 1913'e kadar Türkiye'de kalmakta devam etti. Karadağ, Berlin Muahedesi ile toprak ve nüfusça tam bir misli büyüyor, toprakları 9.500 kilometre kareyi buluyordu.

Romanya'nın kazancı, Plevne kalesinin Romen ordusu sayesinde düşürülebilmesine, Türkiye'ye isyan ederek topraklarını Ruslar'a açmalarına ve onları Tuna üzerine getirmelerine rağmen, mütevazı oldu. Gerçek kazancı, tam bağımsızlığa kavuşması ve tarihte ilk defa olarak tam bağımsız ve birleşik bir Romanya'nın ortaya çıkması idi. Romanya, Türkiye'den Dobruca sancağını almakla beraber, Rusya'ya da Güney Moldavya'yı (Türkçe: Bucak) veriyordu. 1812'de Rusya'nın Türkiye'den aldığı bu memleket, 1856 Paris Muahedesi ile Romanya'ya verilmişti. Bu bakımdan Berlin Muahedesi, Romanya'da büyük memnuniyetsizlik yarattı ve ülkede zaten canlı olan Rus düşmanlığı büsbütün arttı.

Romanya, 3 yıl sonra, 1881'de krallık ilân etti. Romanya prensi olan Hohenzollern - Sigmaringen hanedanından Karol, krallık tâcı giydi. Bundan cesaret alan Sırbistan prensliği de ertesi yıl, 1882'de krallık derecesine yükseldi. Karadağ prensi ise, ancak 1913'te bu unvanı almıya cesaret edecektir.

Muahede hükümlerine göre Bosna - Hersek vilâyeti (eyaleti), Avusturya-Macaristan'ın «idaresine» veriliyordu. Yani burası da Kıbrıs gibi hukukan, daha doğrusu kâğıt üzerinde ve lâfzen Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası ve

66 Çar'ın kardeşi ve Rus başkumandanı Grandük Mareşal Nikola, II. Sultan Abdülhamid'in huzurunda.

67 Meclis-i Meb'ûsân reisi Ahmed Vefik Paşa, meclisin süresiz tâtili için padişah irâdesi ile tasdik edilmiş hükûmet kararını okuyor. Bu suretle kısa ömürlü I. Meşrutiyet, hukukan olmasa bile, fiilen ve tam 30 yıl için sona ermiştir.

68

67

68 Ali Suâvi Efendi'nin düzenlediği Çırağan Vak'ası'nda Türk zaptiyeleri, Balkan göçmenleri olan zavallıları süngülüyor. Bu zavallılar, hiç bir şeyden habersiz, Suâvi Efendi'nin âleti olmuşlardır. Baskından gaye, şuuru avdet eden V. Murad'ı tekrar tahta çıkarmaktı. Bu suretle Ali Suâvi, devlette büyük bir külâh kapacağını umuyordu. Düşman orduları, umumî karargâhını Yeşilköy'de kurmuşken girişilen ve uçurumun kenarına gelmiş büyük bir imparatorluğun taht şehrinde cereyan eden, iki saat içinde olup biten bu olayın emsalİne, Güney Amerika devletçiklerinde görülen en fantastik hükûmet darbeleri ve ihtilâllerde rastlanmaz. En umulmıyan bir zamanda ve en umulmıyan bir şahıstan gelen bu saltanat darbesi teşebbüsü, II. Abdülhamid'i aşırı vehme sevkeden başlıca olaydır. Bu olayın ve vehmin cezasını, Türk milleti, tam 30 yıl çekmiştir.

AVRUPA'DA TÜRKİYE İMPARATORLUĞU

Savaştan önceki sınırlar (1877)

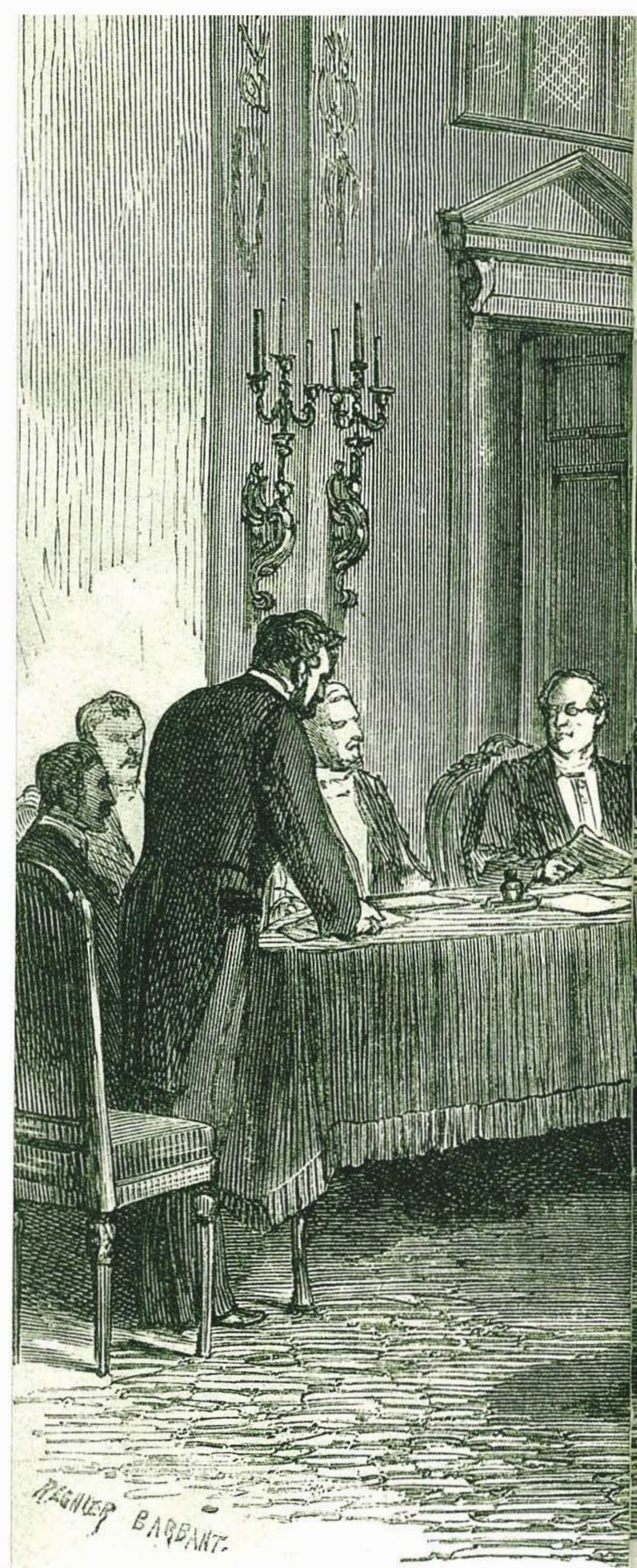
Berlin muahedesine göre Türkiye'den ayrılan topraklar

Berlin muahedesine göre muhtariyet verilen topraklar

69

70

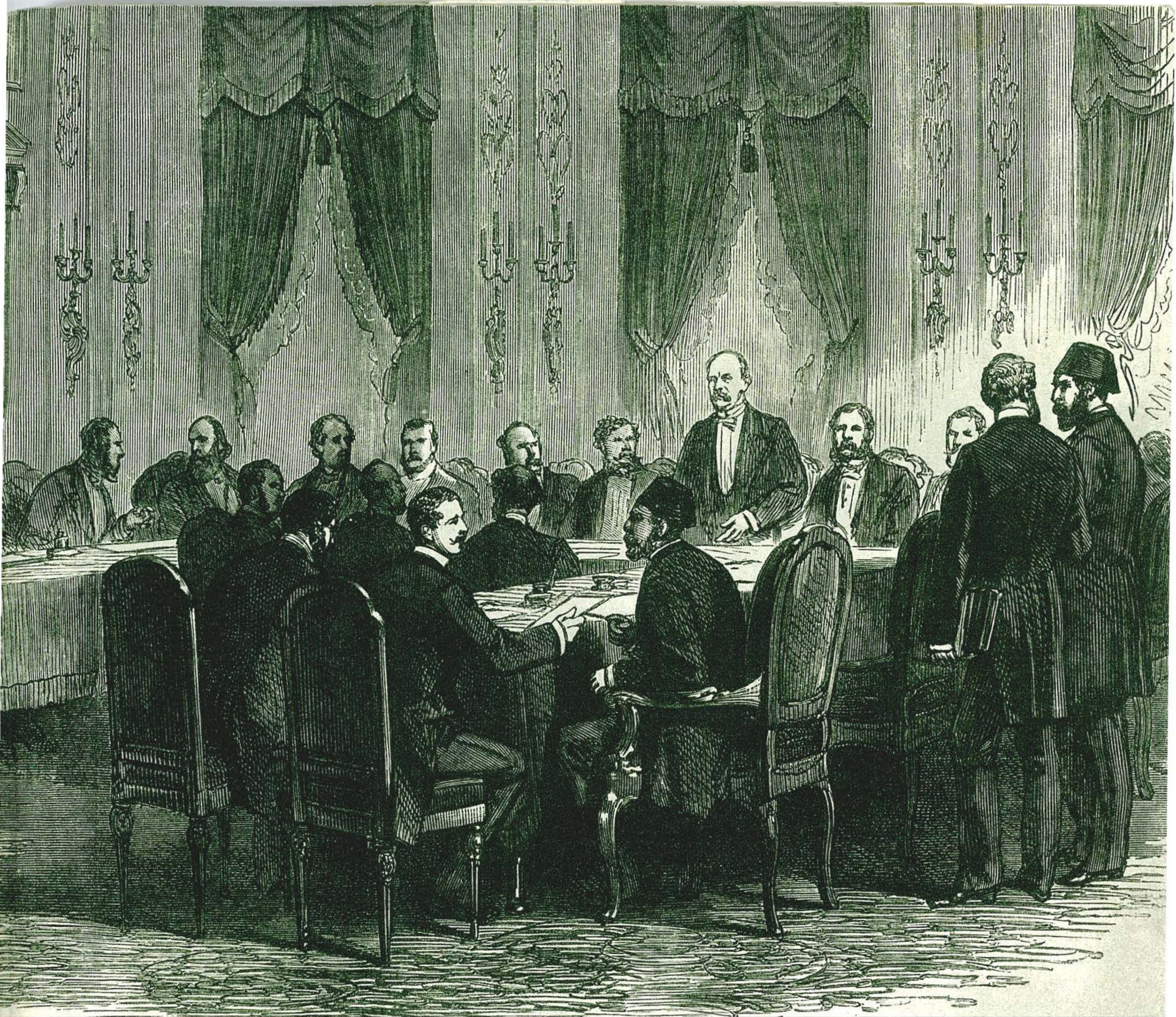

71

69 93 Harbi'nden önce ve sonra Türk İmparatorluğunun Avrupa kıt'asındakl sınırları.

70 Türk idaresinden ayrılmamak için Avusturyalılar'la çete savaşı yapan Boşnak gerillacılar, yaklaşan Avusturya - Macar ordusunu top ateşi ile karşılıyorlar.

71 Berlin Kongresi'nden bir celse. Sağdaki masanın başında ayağa kalkmış zat, Almanya imparatorluk şansölyesi (federal başbakan) Prens von Bismarck'tır. Onun sağındaki 4. şahıs İngiltere başbakanı Lord Beaconsfield (Disraeli)' dir. Onun sağında Hindistan nâzırı olan Salisbury Markisi görülüyor. Türk murahhasları, resmin sağ tarafında ve feslidir.

Bulgaristan prensliği kuruluyordu. Bu, Ayastafanos'ta teşkili düşünülen prenslikten çok daha dar sınırlara itilmiş, bu yüzden Bulgarlar tarafından en büyük memnuniyetsiziikle karşılanan bir devletçikti. Bu suretle, henüz bağımsız olmasa da, Ortodoks ve Slav olan yeni bir Balkan devletinin daha temelleri atılıyordu. Türkiye'ye vergi veren ve Bâbıâlî tarafından merkezi Sofya'da bir Türk «fevkalâde komiser» i tarafından temsil edilen Bulgaristan prensliği, Tuna ile Balkan Dağları arasında yer alıyor, fakat Romanya'ya verilen Dobruca'yı ihtivâ etmiyordu. Bu prensliğin çeşitli bölgelerinde, bilhassa Dobruca'nın güneyinde uzanan Deliorman'da, 93 göçüne rağmen, Türk nüfusu pek kuvvetliydi.

Balkan Dağları'nın güneyinde ise bir Doğu Rumeli vilâyeti (eyaleti) kuruluyordu. Vilâyet merkezi Filibe idi. Bâbıâlî buraya, kendi Hıristiyan devlet adamları arasından seçeceği bir vali tayin edecekti. Bu suretle 1909'da bağımsızlık elde edecek bir Bulgaristan ve bu tarihten daha önce Bulgaristan'la birleşmiye hazır bir Doğu Rumeli vilâyeti ortaya çıkıyordu. Doğu Rumeli'nin sınırları, bugünkü Bulgaristan'ın güney sınırlarından daha dardı. Mestanlı, Kırcali, bütün Bulgar Makedonyası, daha doğrudan doğruya Türkiye'nin idaresindeydi. Karadeniz kıyılarında da asıl Türk sınırları bugünkünden çok kuzeye, Doğu Rumeli'nin limanı olan Burgaz'ın az güneyine kadar çıkıyordu. Bulgaristan'ın limanı, Varna idi. Bulgar - Sırp sınırı ise, bugünküne nazaran, Bulgaristan'ın biraz daha lehineydi.

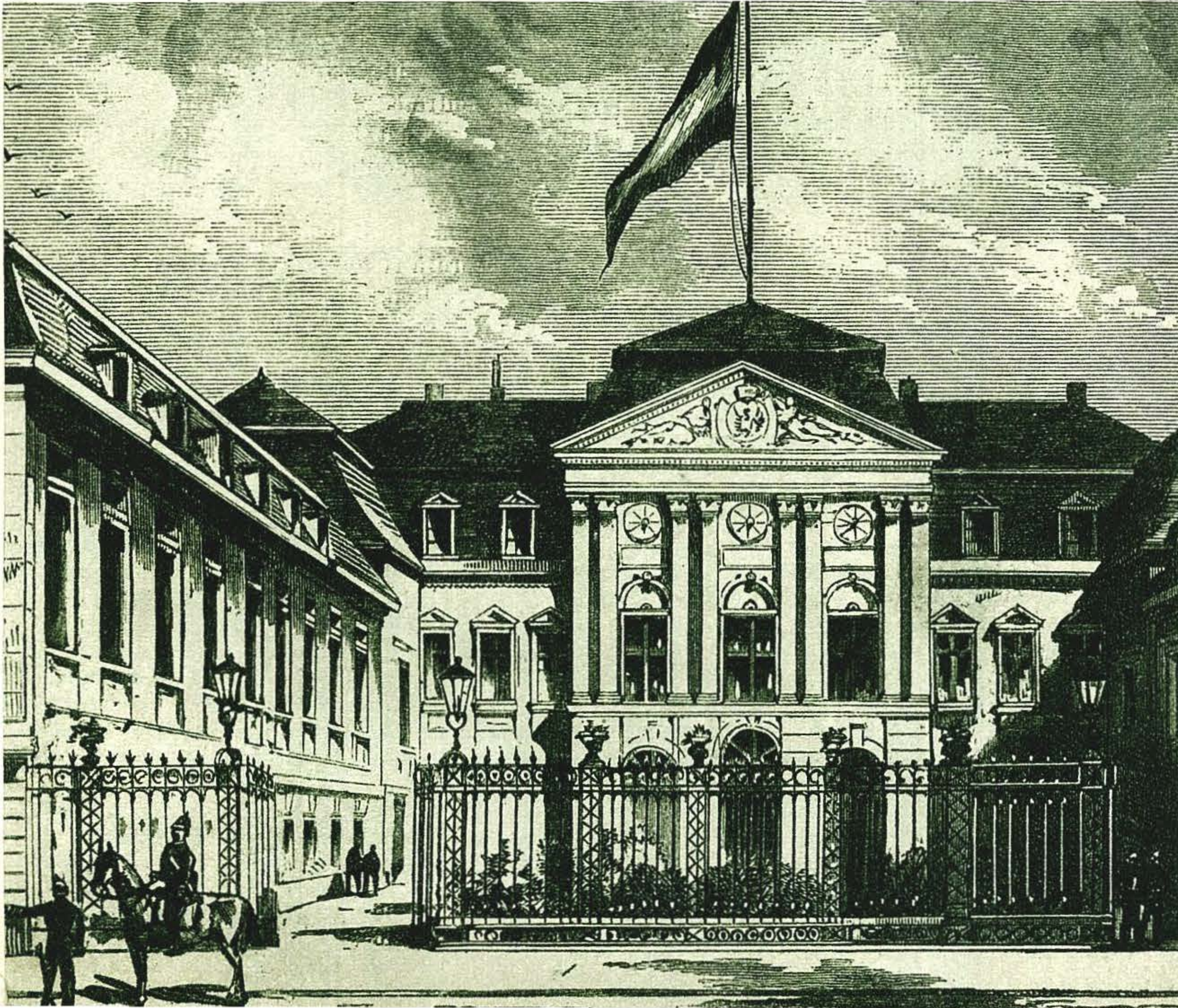
Bu yağmadan Yunanistan'ın nasîbini almaması imkânsızdı. Avrupa büyük devletlerinin bu şımarık çocuğuna da, Balkan devletçikleri arasında dengeyi sağlamak gerekçesiyle, Tesalya vilâyeti veriliyordu. II. Abdülhamid, bu Tesalya meselesini de Doğu Anadolu ve Makedonya'da mecbur bırakıldığı ısiahat gibi uyutmak, tatbik etmemek istedi. Fakat büyük devletlerin baskısı üzerine birkaç yıl sonra Tesalya, Yunanistan'a bırakıldı. Buradaki mühim Türk nüfusunun ehemmiyetli bir kısmı, Türkiye'ye göçtü.

Rusya, doğrudan doğruya toprak kazancı olarak Kuzeydoğu Anadolu'da Kars, Artvin ve Ardahan sancakları ile bu arada Batum kazâsını, yani aşağı yukarı bugünkü Kars ve Artvin illerini alıyordu. Rusya'ya bırakılan bu topraklardaki Türkler, 40 yıl sürecek bir Cehennem hayatına giriyorlardı. Ayastafanos Muahedesi, Doğubeyazıt sancağını, yani bugünkü Ağrı ilini de Rusya'ya verdiği halde, Berlin'de bu vatan parçası kurtarılabilmişti. Rusya, Batum'u tahkim edemiyecek, asker bulunduramıyacak ve serbest bir liman hâlinde idare edecekti.

Rusya'nın, İngiltere'nin, Avusturya - Macaristan'ın nasiplendiği bu Türk yağmasından Fransa'nın da faydalanması lâzımdı. Fransa, Tunus'a göz dikmişti. Ancak bu dileğini Berlin Muahedesi'ne geçirtemedi. Fakat 3 yıl sonraki Tunus'un işgalini, Berlin konferansının kulisinde temin etti. Böylece Osmanlı İmparatorluğu, Kuzey Afrika'da bile kayba uğruyordu. İşte birkaç şaşkın Türk devlet adamının, Karadağ'a Hıristiyanlar'la meskûn bir kazâyı bırakmamak için göze aldıkları savaş sonunda devlete kaybettir-

72

73

72 Berlin Kongresi'nin toplandığı saraya gelen murahhasları seyreden Berlinliler.

73 Berlin Muahedesi'nin imza edildiği Radziwill Sarayı. Önünde II. Reich'ın Alman İmparatorluk bayrağı dalgalanıyor.

74 Bir Avusturya birliği Tuna üzerinde geçen yılki (1968) tahliyeye kadar yalnız Türkler'in yaşadığı Adakale'ye giriyor.

...leri ülkelerin listesi, budur. Avrupa büyük devletleri içinde yalnız Almanya ile İtalya yağmaya katılamamıştı. Almanya'nın Türkiye ile sınırı yoktu. Henüz çok güçsüz genç bir devlet olan İtalya krallığı ise, bir şey koparamadı. İspanya'ya gelince, zaten konferansa katılmamıştı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak kayıplarını şu şekilde hulâsa ederek göstermek mümkündür:

«93 Harbi» Sonunda Kaybettiğimiz Ülkeler

Türkiye, doğrudan doğruya idaresinde bulunan Niş sancağını Sırbistan'a, Tesalya vilâyetini Yunanistan'a, birkaç kazâyı Karadağ'a, Dobruca sancağını Romanya'ya, Kars, Ardahan ve Artvin sancaklarını Rusya'ya bırakıyordu. Yağmadan İran bile nasîbini alıyor ve bu devlete de, o zamandan beri İran'da kalan Kotur kazâsı veriliyordu. Bu suretle devlet, doğrudan doğruya idaresi altında tuttuğu topraklardan 1 vilâyet (eyalet), 5 sancak (vilâyet = il) ve birkaç kazâyı kesin şeklide terkediyordu.

İmparatorluğun birer parçası olan 3 prenslik, Romanya, Sırbistan ve Karadağ, Türkiye'den kesin şeklde ayrılarak bağımsız oluyorlardı. Bu arada Romanya, Güney Moldavya'yı Rusya'ya veriyordu.

Türkiye, çok imtiyazlı bir Bulgaristan prensliğinin ve az imtiyazlı Doğu Rumeli vilâyetinin (eyalet = umumî valilik) teşekkülüne, Kıbrıs sancağının idaresini İngiltere'ye, Bosna - Hersek vilâyetinin (eyalet) idaresini Avusturya - Macaristan'a belirsiz bir süre için bırakmıya razı oluyordu. Bu arada Sırbistan ile Karadağ arasında ve Bosna - Hersek'in güneyinde kalan Yenipazar sancağı da bir müddet için Avusturya - Macaristan'ın askerî işgalinde kalacaktı.

Hukuk bakımından Osmanlı İmparatorluğu'nun birer parçası olmakta devam eden Bulgaristan, Doğu Rumeli, Bosna - Hersek, Yenipazar, Kıbrıs ve daha sonra, fakat 93 Harbi'nin tabiî bir neticesi olarak Fransa'ya kaptırılan Tunus hariç tutulursa, Türkiye'nin kesin şekilde kaybettiği ülkeler, rakamların belâgati içinde, şu şeklide ifade edilebilir:

Dobruca sancağı ilâvesiyle Romanya prensliği: 135.156 km.², 5.300.000 nüfus (1875 - 78 yılları nüfusu, bugünkü nüfus: 12,5 milyon).

Niş sancağı ilâvesiyle Sırbistan prensliği: 45.427 km.², 1.564.000 nüfus (bugünkü nüfus 5,5 milyon).

Yeni aldığı kazâlarla beraber Karadağ prensliği: 9.427 km.², 180.000 nüfus (bugün 350.000 kadar).

Yunanistan'a bırakılan Tesalya: 13.488 km.², 340.000 nüfus (bugünkü nüfus 850.000).

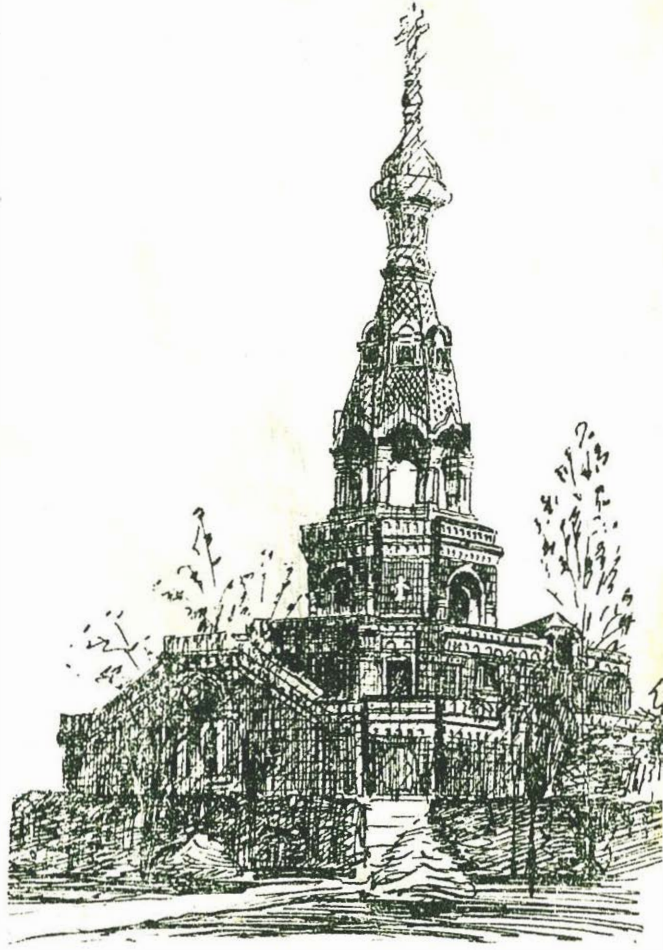
Rusya'ya bırakılan Güney Moldavya (Bucak): 33.800 km.², 800.000 nüfus (bugünkü nüfus 3 milyondan fazla) .

Avrupa'daki kesin kayıpların toplamı: 237.298 km.², 8.184.000 nüfus (bugün 23 milyon kadar).

Buna Asya'da kaybedilen Kars ve Artvin illeri ile Kotur kazâsını eklemek icab eder.

Eğer Bosna - Hersek, Bulgaristan, Tunus, Kıbrıs gibi dolayısıyle Türk İmparatorluğunun idaresinden çıkan ülkeler de katılırsa, 93 Harbi'nin bilançosu başdöndürücü mahiyette ortaya çıkar ve bütün bu topraklarda bugün yaşıyan nüfusun bugünkü Türkiye nüfusunu çok aştığı, 40 milyona eriştiği görülür.

İşte Midhat, Mahmud Celâleddin, Redif, İbrahim Edhem Paşalar gibi büyük gafillerin, kazanacakları hayaliyle Türkiye'yi sürükledikleri 93 Harbi'nin neticesi, rakamların belâgati ile budur. Bu savaş, Ruslar'ın Türkiye üzerindeki emperyalist ve doymak bilmez emellerini açığa vuran, en vâzıh tarihî olaylardan biridir.

75 Ruslar'ın 93 Harbi'ndeki zaferlerinin nişânesi olarak Yeşilköy'e diktikleri uğursuz âbide. 1914 sonunda, Türkiye 40 yıl sonra yeniden Rusya ile savaşa girince anıt, Türk halkı tarafından ... bir ...mıştır.